

శ్రీ తెలుగు సాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. 32. { సర్వధారి. } సంచిక ౪-౭.
అశ్వయుజ. సామంతములు

గు విశ్వవిద్యాలయ
గ్రంథాలయం
J 632
మొదటి సంఖ్య.
మే 31-8-1989

కాకినాడ

పరివర్తనాగారాలయమున ప్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

1948-49.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

(Journal of the Telugu Academy)

కాకినాడ

సర్వధారి సంవత్సరము

నంపుటము ౩౭

1948—49

సర్వధారి సంవత్సరము.

1948-49

విషయ సూచిక.

	సంచిక.	పుట.
1. సాహిత్యవిమర్శము శ్రీ అప్పల సోమేశ్వరకర్మగారు.	౧-3	౧-౧౧
2. గ్రంథస్వీకారము	"	౧౨-౧౬
	౪-౬	౨౫-3౮
3. ఛందోదర్పణసమీక్ష విద్యానాథ రావురి దొరస్వామికృష్ణ కవి.	౧-3	౧౭-3౨
	౪-౬	౪-౨౪
4. విస్మృతప్రబంధపద్యావళి చిత్తూరుడి అచ్యుతయ్య-విక్రమవేదము	౧-3	౪-౧౬
	౪-౬	౧౭-౨౪
5. కీ. శే. బ్రహ్మశ్రీ సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు	౧-3	i-iv
6. సోదామిని	౪-౬	౧-౮

1947-48 ; 1948-49 ఆంధ్రవ్యయపట్టికలు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. 32.	<div style="display: inline-block; border: 1px solid black; padding: 5px;"> సర్వధారి. ఆశ్వయుజ-పాల్గుణములు </div>	సంచిక ౪-౬.
--------------	--	------------

సా దా మి ని

తిలిజ్జపత్రికలో (సం. 82-83 సంచిక) సాదామిని, సాదామిని వక్రములనుగూర్చిన విమర్శనమునందు సాదామినియే సంస్కృతశబ్దమనియు, 'నది తత్సమై తెలుగుగానే సాదామినియని ఏకవ్యవహారములో కుదురుకొనినది. పదముచివరగల ఇకారసాహచర్యముచే దానిముందట ఆధనికూడ ఇకారముగఱాతినదని' వ్రాయబడినది. సుబ్రహ్మణ్యనిఘంటువులను, సంస్కృతవాఙ్మయమును బ్రశీలింప రెండు పదములను గలవని స్పష్టముగ దెలియుచున్నది. సాదామినియందలి మార్పు ఆంధ్రమునఁగలిగిన మార్పుగాదు. భాషాశాస్త్ర మర్యాదలచే నది, తృత్య త్రి వేటుగనుండుటచేతనేమి, సాదామినివక్రము సంస్కృతముననే స్థిరపడినది.

(1) తమిళసంహుని నాడలింగముకాసనమున దిగ్విగ్రహమున (8-9) తదిత్యాదుని విద్యుచ్ఛంభలాచలలాహరి అని గలదు.

దీనికి భానుజీదీక్షిత వ్యాఖ్యానమున (బొంబాయి 1907 సం)
శ్వేతద్వీపః సుదామా-ఇతిశ్రికాండశేషే ఐరావతపర్యాయే-తేనైకడిక్
(4-3-112) ఇత్యుచ్ - అన్ (6-4-167)

ఇతిప్రకృతి భావా ట్టిబోపాల్లోపా న భవతః

సుదామ్నాద్విణ-ఇతివా సుదామాతుపుమాన్ వారిధరపర్వత

భేదయోః

సుదామ్నా మేఘే భవావా-సాదామినీ త్యపసాతః । సాదామన్య
ప్సరోభీతీ తస్మిత్తద్భేదయోఃస్త్రియామ్.

ఇందువలన సాదామినియనునది యపసాతమని వ్రాయబడి
నది. దీక్షితులవారి వ్యాఖ్యానముననే శతహృదావదవ్యాఖ్యానమున
శతహృదాస్త్రియాంవజ్ఞే సాదామిన్యాం చక్రేర్తికా యాను శ్లోకపాద
ముదహరింపబడినది.

(2) అమరమునకు మాహేశ్వరవ్యాఖ్యానమున (బొంబాయి
నిర్ణయసాగర ముద్రాణాలయమున 1907 లో ముద్రితము)

సాదామినీ విద్యుత్ చంచలాచవలాదశకం విద్యుల్లభాయాః-
చవలాపిచేతిపాతః (పుట 17)

(3) క్షీరస్వామి వ్యాఖ్యానమున (Oriental Book Agency
1941 Edited by Dr Har Dutt Sharma and Sardesai)
అమరమూలము సాదామినియనియే ముద్రితము - వ్యాఖ్యానమున
సుదామ్నాద్విణైకడిక్ సాదామని తేనైకడిక్-ఇత్యుచ్-(4-3-112) అని
వ్రాయబడినది.

(4) తిరువనంతపురమున బ్రకటింపబడిన వంధ్యసుటీయ సర్వా
వండుని యమరటీకాసర్వస్వమున సాదామినీత్యపసాతః । తథాచ హరి
ప్రబోధ యాతుకమ్.

భేంతంజగాడు కాంచననరస మసాదామనీలతా ధామస్తమ్
కువలయ మివనరజస్సరస మసాదామనీలతా ధామస్తమ్
అను శ్లోకముసాహితము.

(5) అనుసరస్వతీ తిరువేంకటాచార్యులవారిచే పరివృత
మగు గురుబాల ప్రబోధికయందు

‘సాదామిని (మూలము)

వ్యాఖ్యా నుదాహ్నా ఐరావతేన సహవర్తత ఇతి సాదామిని
ఇచ్చట సాదామనీ అనియు పాఠముగలదు.’

పైవానివలన నమర మూలమున సాదామినియను పాఠముగూడ
గలదనియు, గొండలు వ్యాఖ్యాతలు దాని సపాఠముగ గైకొని
ధనియు నిర్వీవాదాంశము. ఇత మిగిలిన నిఘంటువులఁ బరిశీలించుము.

(6) వాచస్పత్యము - సాదామనీ- విద్యుతి - అపూరోభదేవ-
ఐరావతయోషితి - అనునర్థముల నిచ్చుచు

తత్ప్రజీపి అతోఽల్లోపే సాదామీత్యపి—శబ్దరత్నావళి అని
సాదామీ పదవ్యుత్పత్తిగూడ నిరూపించినది.

(7) శబ్దకల్పద్రుమమున—సాదామనీ, సాదామిని, సాదామీ
అను మూడుపదములును గలవు. అందు

సాదామిని-స్త్రీ-విద్యుత్-ఇత్యమరటికా-

(౧-౩-౬) యథాముతుసంహారే (3-12)

నవ్వం ధనుర్బలభిదోజలదోహరేషు

సాదామినిస్సరతి నాద్యనియత్పతాకా

తడిద్యేదః - యథామహాభారతే (3-58-12)

తత్ప్రస్మరాజతేభైమీ సర్వాభరణభూషితా

సమస్త దేవతావర్ణ్యం విద్యుత్ సాదామిని యథా
అపర్యోభదః ఇతి హేమచంద్రః—దేశవిశేషః ఇత్యుచయః!

సాదామిని—స్త్రీ సాదామిని ఇతి శబ్దరత్నావళి

శబ్దకల్పద్రుమకారుని మతమున సాదామిని పదముగలదనియు,
దానికి కావ్యప్రయోగము లడహరింపబడినదనియు స్పష్టము.

(8) కేశవకృత కల్పశుకోశః.

శమ్భూ సాదామిని విద్యుచ్ఛంఖలాచ శతహృదా
సాదామిని చ సాదామిని క్షోదినీచాశనిర్ద్యయోః

(బరోడా ప్రతి పుట 898 శ్లో 154)

(9) మాహేశ్వరసూరి - విశ్వకోశః

సాదామిన్య పురోభదే తటిత్ర ద్భేదయోరపి

సాదామిని—స్త్రీ - సాదామిని యను నప్పరస, మెఱుపు - మెఱుపులో
భదము.

(10) శహాజీ - శబ్దరత్నసమన్వయ శోకమున (బరోడా ప్రతి)
నయిదుస్థలముల సాదామిని ప్రశంసగలదు.

సాదామిన్యాంచ ఖద్యోతే గదితా - పు 48-17 పంక్తి.

విద్యుత్ సాదామిని సంధ్యాః 158-18

శతహ్రదాత్వింద్ర వజ్ర సాదామిన్యాంచ గద్యతే 179-12.

సాదామిన్యాంస్త్రీయాం విద్యుదప్పరోభదయోరపి 207-19.

ఘనవల్లి నిగదితా సాదామిన్యాంవిశారదైః 312-9.

(11) ఇరుగపదండనాథుని నానార్థరత్నమాలయందు 1888

సంవత్సరమున మదరాసు వాణివినోద ముద్రణాలయమున బ్రకటింపఁ
బడిన గ్రంథమున సాదామిన్య పురస్కృతి—సాదామిని అనిముద్రితము.

ఇటీవల వావిళ్ల ప్రతియందు సాదామిన్యపురస్కృతి యనియే
ముద్రితము.

(12) అజయపాలకృత నానార్థసంగ్రహమున (కలకత్తా సాహిత్యపరిషత్ప్రకటితము)

సాదామిని పురీషదే చంచలాయాంప్రకీర్తితా శ్లో. 652.

(13) సంస్కృత శబ్దార్థ కల్పరచువు —

సాదామిని — ఈ కారాంతస్త్రియాం — అమరః — విద్యుతి — మేఘువు — ఇకారయుక్త మకారమధ్యమా

(14) నర్వశబ్ద సంబోధిని.

సాదామిని, సాదామిని, సాదామిని అనుమూడు పదములని చూచు సాదామిని పదమునకు దేశవిశేషమును సర్థమును గలదని తెలువఁ బడినది.

(15) Wilson's Sanskrit Dictionary.

సాదామిని — (F) Lightning (2) one of the apsaras or nymphs of Swarga (3) a particular sort of lightning (4) a city so named.

Kittel's Canarese Dictionary యందును సాదామిని — a particular kind of lightning — Lightning (మించు — మంగరాజ సిఘంటు Mr 43) also సాదామిని.

(16) Apte నిఘంటువు నీమూడుపదములనిచ్చి యర్థముల నిచ్చుటలో

Lightning — సాదామిన్యా కనకనికషస్నిగ్ధయావర యోర్య — మేఘసందేశ — 87

సాదామినివ జలదోదరసంధిలీనా — Mk 1-35 Mal Madh 8-14

అని వృత్తకటికమునను మాలతీమాధవమునను సాదామిని పదము ప్రయోగింపబడినదని యుదాహరణము.

ఇంక కావ్య ప్రయోగములజూతము.

పరిష్కర్తల మార్పులచే గొన్ని ప్రతులయందు వేర్వేరు భాగములు గన్పడుచున్నవి. శబ్దకల్పద్రుమమున సాదామిని పదమున తూర్వాహరణముగ ఋతుసంహార, మహాభారత ప్రయోగములు చూడబడినవి.

(1) ఋతుసంహారము — (8-12).

వావిళ్ల వారి ప్రతియందును, మణిరాముని చంద్రికావ్యాఖ్యానమునందును (నిర్ణయ సాగరప్రతి) సాదామిని యనియేకలదు. నియతి ఆకాశస్యపరాకా సాదామిని తడిన్నస్ఫురతి నదీవృతి — మణిరామవ్యాఖ్య.

(2) మాలతీ మాధవము — (8-14)

ప్రయోగ బాంధవ సుహృత్ప్రియ సంగమాది సాదామిని స్ఫురణ చరిత్రల మేన సర్వమ్.

అట్టి దీని నిశ్చే కైకొని యున్నాడు.

త్రిపురారి వ్యాఖ్యయందును 'సాదామిని స్ఫురణ వచ్చించలమ్'

జగద్ధర వ్యాఖ్య - భవిష్య త్సేదామిని పార్శ్వ గమనస్యసూచనేన.

జీవానంద విద్యాసాగరునిచే కలకత్తాలో ముద్రించబడిన 1876 సంవత్సర ప్రతియందును సాదామిని యనియే ముద్రితము - కాళేపండితుని సంస్కరణమున మూలమున సాదామినియు, వ్యాఖ్యయందు సాదామినియు గలదు.

(3) మృచ్ఛకటికము (V.G. Paranjpe's Edition 1937)

సాదామినివ జలదోదర సంధిలీనా. మృచ్ఛ - 1-85

నిర్ణయసాగర ప్రతియందు

సాదామినివ జలదోదర సంనిరుద్ధా యను సా కాం త ర ము ముద్రితము.

(4) భర్తృహరి వైరాగ్యపద్యతి - శ్లో! 86.

భోగా మేఘవిరానమధ్య విలస త్సదామిని చంచలా:

అని వావిళ్ల వారి ప్రతులయందును, 1928 సంవత్సరమున ముద్రితమగు నిర్ణయ సాగరప్రతియందును, డి. డి. కోశాంబి పండితునిచే భారతీయ విద్యాభవన ముద్రితగ్రంథము (1946) వందును సాదామినియే గలదు. సాదామిని సాకాంతరముని చూపబడినది.

రామచంద్ర బుధేంద్రవ్యాఖ్యానము కొన్నిశ్రతుల సాదామినియే గ్రహింపబడినది.

(5) కాళిదాసుని మేఘసందేశమున (శ్లో 87)

సాదామన్యా కనకనికపస్నిగ్ధయా దర్శయోర్వీయసుచో మల్లి నాధునివ్యాఖ్యయందు సాదామినియే మూలముని స్వీకరింపబడినది.

1941 (Paranjpe's edition) స్థిరదేవవ్యాఖ్య.

సాదామిన్యా — స్నిగ్ధయా సాదామిన్యా ఉర్వీంశర్పయ — సాదామిన్యా విద్యుతా

పరిషద్బాంధాగారమునందలి (4676) సంఖ్యగల యొక ప్రాచీన ప్రతియందును 1947 సంవత్సరమున ముద్రింపబడిన నిర్ణయసాగర ప్రతియందును 'సాదామిన్యా' అనియే ముద్రితము.

Nandarigikar's edition (1894) Verse 41-సాదామిన్యా for సాదామన్యా in Wilson's edition and Manuscripts G, G₂ K, K₂ R & M.

అని సాకాంతరముగల ప్రతులు వివరింపబడినవి. దక్షిణాపర్వ నాధునివ్రదీప వ్యాఖ్యానమున సాదామన్యా యనియేగలదు.

(6) శబ్దకల్పద్రుమమున నుదహరింపబడిన మ హా భా ర త ప్రయోగమునకు (8-53-12)

నీలకంఠ వ్యాఖ్యయందు సాదామిని యని వ్యాఖ్యానింపబడుట తేలిగాక భవ్యమేమిట మేఘ విద్యునియర్థము కూడ వివరింపబడినది.

సాదామనీ = ప్రావృషేణ్యమేషు సంబంధినీ = సుష్టుజగతో
 జీవనం వదతి తేనుదామూనో మేఘాః. తేషాం సమూహః సాదామనీః
 ప్రావృట్కాల త్సత్సంబంధినీ సాహి అత్యంతద్యోతమానో భవతీతి
 తత్సనిధమ్ —

వైనివివరింపఁబడిన నిఘంటుశాస్త్రప్రయోగాదులవలన సాదా
 మిని పదమునుగూడ సంస్కృతనైఘంటికాలు తమ తమ నిఘం
 టువుల జూపించిరనుట స్పష్టము. అర్థ వివరణమున ‘దేశవిశేషము’
 పట్టణవిశేషముయొ విశేషార్థము నొసఁగిరి.

కాని పుస్తకత్వర్థమును విచారింపుచో కేవలపాణినీయ నూత్ర
 ముల నూత్రమాధారముగైకొనుట యొప్పును. పెక్కుపదములపాణి
 నీయములయ్యు నితరవ్యాకరణముల సహర్థి పఁబడినవి. ముష్టాముష్టి
 అక్షోహిణి ముష్మగునవి. శాకటాయన వ్యాకరణమున ‘ప్రజ్ఞా పర్ణోదక
 ఫేనాల్లేతా’ యను నూత్రమున (386) మత్స్యర్థమున పర్ణలః, పర్ణిలః—
 ఉదకలః, ఉదకిలః — ఫేనలః, ఫేనిలః = పృజ్ఞాలః, పృజ్ఞిలః మొద
 లగు రూపాంతరములు జూపఁబడినవి. మఱియు సికతిలః, శర్కరిలః
 అనునవి ఇలశ్చదేశే అనునూత్రమున (392) సుదామూతములు. పద
 ములకు రూపాంతరములస్యవ్యాకరణసాహచర్యముచే గల్గినను గల
 గవచ్చును. శబ్దశాస్త్ర పరిశితులిట్టివానిని భాషాశాస్త్ర మర్యాదలవలన
 (Philological Principles) గలిగినవని నిర్ధారణ మొనర్చు
 టయు గలదు.

అయినను సాదామనీ శబ్దమును పాణిని నూత్రములవలన గూడ
 సాధింపవచ్చునేమో, సుదామూ శబ్దమును వదలిన

సంజ్ఞాయామన్యాభ్యామ్ అను పాణిని నూత్రము వలన
 (6-2-187) దామినీ, హోమినీ, సోమినీపదములు సాధువులే. దీనివలన
 సుదామనీ శబ్దమును సంబంధార్థమున సాదామినియు నివ్వన్నమాటేనని
 తోచుచున్నది. ఇందులకు నిజ్జలగు వైయాకరణులే ప్రమాణము.

ఛందోదర్పణ నమీక్ష

(అనువృత్తము)

విద్వాన్ రాహరి దొరస్వామికర్మ కవి

ద్వితీయ పద్యమున కఖజ చఛడ దధభయశత్రువసలు పద్యాది నుండరాజని యున్నది. పృథమ పద్యములోని యక్షరములు ద్వితీయ పద్యమునఁ బునరుక్తములుగా నున్నవి. అకచటరపయవలు వాయు బీజములు; ఖఛసలగ్ని బీజములు; జడద (హ) లు భూబీజములు; ధభలు జలబీజములు; శత్రులు గగనబీజములు.

మ॥ క్షీతిబీజంబులు సంపదల్ పొదలఁజొప్పించున్, బయోబీజముల్ సతతంబుం బ్రమదంబొర్పు, శిఖిబీజంబుల్ మృతుంజేయు, మా దుతబీజంబులు శోకవార్ధిబడఁగాదోయు, న్నభోబీజముల్ పరి సత్యంతపరిదుఃజేయు నెపుడుంబద్యాది నొందించిన్.

అను భీమనచ్చండుః పద్యము నాధారముగాఁ గొని యరసినచో వాయుగ్ని గగనబీజములొలి శోకమృతి దాన్ద్ర్యఫలంబు లొసంగు గాన నవి కావ్యాది సగ్రాహ్యంబులు. భూజలబీజ బులు సంపదప్రపదం బులు గాన జడద (హ-అనంతుని ఛంపమునలేదు) ధభలు పద్యాది బ్రయోక్తవ్యంబులేయగు. ద్వితీయ పద్యమున ననంతండుక ఖాద్యక్షర ములు పవర్ణాస్పదంబులు గాకుండిన మేలొదవించునన్నాడు. ఉప వర్ణములన సమీపవర్ణములు. ఉపవర్ణాస్పదములనుట కర్థము గుణజేతు మేకాని యిందనంతుని యర్థమేమో దుర్జ్జయమై యున్నది. సంతు

క్రాక్షరము కాఁగూడదనియా? స్వరములెల్ల సుత్రవకారులని కడవ టఁగలదు. అట్లులే లాక్షణికుడు చెప్పలేదు. అధిశిష్యు లు వానిదీర్ఘ ములు కృతులుగా అనిలాసల భావల గగనబీజములగును. అట్లుగ టలే ముందు చెప్పఁబడిన చొప్పున భావల బీజంబులగు ఉపాములు లు మేలొదవించును. తక్షి-నవి సుభప్తదంబులుగావు.

ఈపక్షముమూని వర్ణములకుఁ బ్రత్యేక ఫలములు చెప్పినవారి మతమునుసరించినను స్వరములెల్ల నుత్సవకారులు కాజాలవు. ఏతత్వమువలంబించినను ననంతమాత్ముని కచటకశాది వర్ణపద్యాది ప్రయోగనిషేధము పొంది పొసఁగకున్నది. వీనినన్నిటిని జర్పించిన వ్యాసము పెరుగుటంజేసియు, నియ్యవి యద్యతనకాలంబున కనుపయు క్తంబులగుటం జేసియు, నట్టివాని నరయఁగోరువా రప్పకవీయాదులతో నఁబోల్చి చూతురుగాక యని విన్నవించుచు విరమించుచున్నాను.

అక్షరముల శుభాశుభ నిర్ణయము తరువాత గణసంయోగ విషయముం దెల్పు పద్యమందును మతాంతరములు భాసిల్లుచున్నవి.

ఇందాఁకఁ గనఁబడిన వానియందు లాక్షణికుల పరస్పరమత భేదములు వ్యక్తములగుచున్నవి. వద్యలక్షణములందు నలంతిగణయతి భేదములు నక్కడక్కడఁ గలవు. ఇట్లులుంటఁకఁ గారణములు యందో లేఖకల ప్రమాదములును దాళవత్రలేఖన తైధిల్యాక్కుటకలు గావచ్చును. ఉత్తరోత్తర లాక్షణికులు తత్సూక్ష్మ పూర్వగ్రంథములందలి యిట్టి ప్రమాదములఁ బరిశీలించి యున్నవానిని సరిపుచ్చి గణయత్యాదుల నియమించుచు వచ్చిరి. వ్యాకరణము నిట్టికాట్ల కేలోనయినదని నేతే చెప్పనక్కఱలేదు. ఆర్యాగీతుల లక్షణములం దనంతాపు కవులకు భేదముగలదు, గాని యనఁతులి లక్షణములు సంస్కృతవృత్త రత్నాకర లక్షణంబులకు సరిగా నున్నవిగాన నిందు విమర్శింపఁదలఁచుకోలేదు. వృత్తనామములం దనంతాపునలకే కాక తదితరులకు భిన్నత గలిమికిఁ గారణమును బైది నానఁచిరిదినజే యని యెఱుంగవలయు. వృత్తనామ భిన్నతకుఁ గొన్ని యాదాహరణములు (అనం) మధుమతి-(అప్ప) మదనవిలసిలేము, (అనం) రుక్మవతి-(అప్ప) రుక్మవతి, (అనం) పృథివీ-(అప్ప) పథివ, (అనం) తోడక-(అప్ప) తోడక (అనం) తోడక-(అప్ప) తోడక, (అనం) గీతాలంకార-(అప్ప) గీతాలంకారంబు (భీమన)

అనంతుని రచనలోని ఛందోవిశేషములు.

అనంతుడు భోజరాజీయము, ఛందోదర్పణము, రసాభరణమును కృతిత్రియము వరుసగా విరచించిన విద్యత్కవి.

భోజరాజీయము ఛందోదర్పణమునఁ బేర్కొనబడి యుండుటచే నది తొలుత వ్రాయఁబడెనని విదితమయ్యెడి. “శ్రీనిధిచక్రవర్తి... అనంతధీమణి లవన్మణి భోజచరిత్ర చెప్పి లక్ష్మీనరసింహుఁ గూర్చిన పసిద్ధుఁడు వేడుకతో నొనర్చు ఛందోసుతి” (ఛందోదర్పణ-4ఆ-180)

అనంతామాత్యుడు ఛందోదర్పణమున రచించిన లక్షణములు వానికింది యదాహరణములందే కాక తనగ్రంథములం దెల్లడలఁ బ్రయోగించినాఁడు. ఉపాయ, ఉదార, ఉదాత్త, ఉదాహరణ, అనంత, అనేక, ప్రార్థ్య, జవార్దన, రసాయన, అంతరంగ, వృత్తాంత, రుద్రాక్ష, నిరంతక, నిరీక్షణ, సూచన, సంబోధనాంత శబ్దముల కుభయయతియు, భిన్నపోలికసరసముకారాదియతి శబ్దములు, కేచిత్ప్రాసశబ్దములు ననంతుని గ్రంథత్రయమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. అంతియకాక యతఁడు చెప్పని కొన్ని ఛందోవిశేషములు, నతని మతమునకు విరుద్ధములైనవియు నతని గ్రంథములం గానవచ్చెడి

(1) అర్థబిందుప్రాస - పటలకు మాత్రమే పబిందుక నిర్బిందుక ప్రాసము చెల్లునని అనంతుని లక్షణము.

క. సూతుల దరులనులోతగు

పాతటి కనువులను నెట్టివచ్చికయున్నన్

బ్రాంతిపడి మేయఁబోకుము

మూతినిడకు ముగ్ధనత్వములుగలసిటన్ (భోజ-6-35)

మ. మిగులం జక్కనివాఁడు కాంచనరుచిన్ మేదించిన ట్లంగకాం

తిగఁడుం బొల్పుగువాఁడు యావనమదోద్యోగమునంవద్దయన్.

(భోజ-8-235)

పైపద్యములం దనంతుఁడు చెప్పని తకార గకారములకు సఖం డాఖండబిందుప్రాస సంఘటితమై యున్నది. బ్రాంతి సార్థబిందుకముగా నిఘంటువులందుఁ గలదు. ఇది భ్రాంతిశబ్ద భవమనితోచెడు నిఘంటు లందు దేశ్యముగానున్నది. లక్ష్మీనారాయణీయమునఁ దద్భవముగా రచితము. తద్భవదేశ్యములందిది యేదైనఁగానిందు, అరసున్న విష యమే మనకుఁ బ్రసక్తాంతము. ఇది సార్థబిందుకమునుటకు నిర్ణాయక ప్రయోగము వ్యర్థము.

కాంతి గడుంబొల్పుగువాఁడు; ఇందుఁ గాంతి కర్తగా నెంచినుఁ గళయగును. గపడదవాదేశ సంధిబరిగి కాంతిగడుంబొల్పుగునని యేర్ప డును. ఇందర్థబిందువు గకారము నకు ముందుండ నక్కర లేదు. ౬-౨-241 కద్యములో... ఏటికి... పూట... మాట... చోటికి... అనుచో టకారము ప్రాసమందుఁ గలదుగాన ననంతునికి సమ్మతమేయగు.

క. కాఁగాని మాటలాడెడు

రాఁగూడదు నేనపశ్చరణమై నుండం

గాఁగోమలి యటునిల్చక

యేఁగుము మగనాలి కేల యాదుర్దుణముల్ (భో-4-148)

ఏగు సార్థబిందుకము గాకున్నచో ననంతుని యర్థబిందుప్రాస లక్షణమునకు భంగముప్పతిల్లు ఈశబ్దము సఖి డాఖండములుగాఁ బ్రయుక్తము “విని యతని దనపైనిడికొని యేఁగినియమికిఁ దగని ఘోరార్తి యొనర్చినవాడ” (రాఘవ పాండనీయము-1-౨-28 ప) ఇందు రామాయణార్థమున ‘ఏఁగి-నియమికి’ అనియు, భారతక్షేమమున ‘ఏన్ + కినియమికి’ అనియు భేదము.

క. ఆఁ కొనివచ్చిన విపులఁ

దాఁకింపక యశనమిడుము తత్పరమతి న

ట్టాఁకలి సేయకు కుడువం

దోఁకొని రావర్షమగు తిథుల మనవారిన్. (భో-౬-161)

క. తే.కువయలరంగ నీగతి

దోఁగొని చని చదల రత్నతోరణ దీపుల్

ప్రాకృత ఘనగృహముల న

మూఁకల విడియించె రాజముఘ్నండంతన్ (భో-4-84)

ఉ. తోఁగొనిపోయెనంత నొకతోయ్యలి యయ్యెలనాంగనపువే

రాశలి గొన్న బెబ్బలిరయంబునఁ గృష్ణమృగార్భకంబువై

(భో-8-226)

తోఁగొని నిరర్థబిందుక శబ్దము, అచ్చుప్రతియందు సార్థబిందు కముగా నున్నది. నిఘంటులందఱనున్నలేదు, శబ్దరత్నాకరకారులు తోఁగొనుశబ్దమును నిరర్థ బిందుకముగానాసి ' నాకారణమున ఋత్వి జ్ఞా, డేకాంతము సరకమునకు నేగెనువానిన్, దోఁగొని ' అనునన్నయ భారతారణ్య ప్రయోగమును జూపిరి. ఒక్కశబ్దమే కొండఱమతమున నఖండబిందుకము, వాటికొండఱమతమున నఖండబిందుకము. ప్రయోగ సాహాయ్యమున వీనినిదుఃశర్మిపంగడంగిన వ్యాసము విస్తారమగు. అనంతునిమతమున ఏగు, తోఁగొని ' నఖండబిందు కములుగను 'బ్రాతి, యఖండబిందుకముగనుండునేమో అట్లు భావింపకున్న పటలకుమా త్రమే యర్థబిందు ప్రాసయతిదేశించిన యనంతుడు తెలిసి తానేతది తరములకు నెట్లు ప్రయోగించి యుండును ?

(2) దధప్రాస-ఇది ప్రాసప్రకరణమున ననంతుడు వచింపలేదు.

క. మొదలను కఖజలు చఛడలు

దధలును భయశక్తువనలుతగ (1-26-ఛందోదర్పణ)

క. అదురవస్థకు నోర్వక

యోదైవమ మరణమేల యొసంగవె యనుచున్

నేధించు నృపతియొద్దకు

నాదరమతి నారదుడు రయమైన వచ్చెన్ (భోజ-6-171)

దధలనుటయే కృతమైనను బ్రాసఘటనార్థము 'దడలును' అని రచితమై యుండవచ్చును. వేధించుశబ్దమును వేదించుగాఘాయుకొన్న దధప్రాస నిర్బంధముగలుగదు. బుద్ధిబాధాసనాది శబ్దముల వర్ణచక్షుర్ధ వర్ణములు తదభివ్యయన వర్ణత్వతీయములుగా మూఱును. "వర్ణంబుల ద్వితీయవర్ణ చక్షుర్ధవర్ణములు తదాదివర్ణతభజించు" నని కవిసంశయ విచ్చేదము (3-వ రంగ-6 ప) ఈలక్షణముచే వేధించు-వేదించు గానోపు.

(3) లక్షణములి ప్రాసఘటన యతిప్రాసమైత్రిల (4) డల కనంతుడుచె వ్వుతేదు.

క. కాకున్వరయతి యగునితః

డేదలకబలధిబవ్యలింపె ననంగ (ఛందోదర్పణ)

చ. చెలగుచు రంగధామమునుజెంది విభావరిపుచ్చి వేకునన్

వెడలి ప్రియాగ కేగి సురనిమ్మగయందుఁ బ్రభాత కృత్యముల్
(భోజ-1-134)

పవ్యలింపు ననుచోట 'పవ్యడించు'నని పఠించిన లక్షణతి శంకరాచార్యుని పరివర్తత్రిక స్వభాను 3-4 సంచికలో 127 పుటలో వ్యాసించి.

వెడలు, వెలడుశబ్దములు రూపాంతరములు॥ పైరెండవ వద్య మున వెడలు శబ్దమున్నచోట వెలడురూపమును వ్రాసికొన్న బాధ తొలంగును. నైషధమందు 'చిలుకలుగూయునో చెవులు చిల్లులునో వంగనంచు నెన్నడున్ వెడలడు' అనుపద్యమును ముద్దరాజు రామన లడప్రాసకు దాహరించు గూచిమంచి తిమ్మకవి యది వెడలుగాదు వెలదని తెల్పి రామనమతమును ఖండించెను.

క. లడలకు నశదమనుచున్

వెడగులుగడుఁ బ్రాసములును విశ్రమములు ను

బృహరంగ గలుపుచు రది యె

య్యెడలను భవ్యంబుగాదు హిమకరమకటా.

(నర్మలక్షణ-2-22)

సంఖ్య ౧-౩: ఆనతితుని రచనలలోని ఛందోవిశేషములు. ౧౩

4. రఱయతి పానఘటన-“శరమఱవ”లని యొక్కటి యతి యందుఁ జేర్కొనుటచే ర ఱ లు తనతనకేదెల్లను, ధరన్వరము మిశ్రములుగావని గోచరించెను. యతివిషయమున నిలిత మాత్రమేని దెల్పెఁగాని పానవిషయమున వాని మిశ్రతా మిశ్రతలంఁగూర్చి యొక సూచనయులేదు. ఈక్రింది యనఁతుని రచనలందు రఱయతి పాన ములమైతి గనఁబడుచున్నది.

ఉ॥ పాటుల పేరుచెప్పకొని బానఁడుసప్పును బాయనంచునై
దాటుపనంట్ల వఁటకము నాద్యముఁ గమ్మని కూరగాయలున్
జూటలుదించు వారసతిచొప్పున గోళ్లమూటుకొంచు మా
తోరొదిగొట్టు నీదగరతోఁ బడఁజాలము వేయచెప్పినన్.

(భోజ-6-188)

ఉ॥ అటుమొగంబులారఁడు మదాల్మజఁడారని ముద్దుసేయుచో
నాటుమొగంబులున్వలయు నంబిక ! యేనును నీవుకూడఁగా
నాటుమొగంబులయ్యెడి రయఁబునరమ్మని నీవు నవ్వుచున్
జేరుట యోగినర్యులజఁ జిత్తహాగున్ ముఖవంచకోజ్జ్వలా.

పైరెంట రఱపాన.

(భోజ-5-201)

ద్విఁడగతిరగడ-

అరుమున వ్రచ్చుగతివ్రచ్చు నఖముల రివును

రంబు నరసిఁజూడనఁగ్రాలు సంయుక్తయతి

ఇందురఱయతి,

(ఛందో-1-112)

చేరుకబ్బము లఘురేఫఘటితముగా నమీపించు అనునర్థమున గలదు “అప్రితుల్ పల్కిన పాతకంబునకుఁజేరెన్ గాలమివ్వేళ”-ఇమిని కకటరేఫఘటితమైనచో నమీపించునో సర్థములేదు. ఇందలి ప్రితులొగ మనునరించి వాని నుభయరేఫఘటితముగా నన్నవలయునమో రాద లఘురేఫాదియే. అట్లే అఖములఘురేఫాది. అంతే అట్టుతా యుదాహరణుల కబ్బములవలె నీని నుభయరేఫ ఘటితములుగా ననఁతు. ఇన్ని యిందకవచ్చు.

౪. శృంగారభంగులైదు తె

అంగులు వాగ్విలసనంబు రహి నై యభ్యంబు

(రజఃకవి)

(రసాభరణ-౩౮-26పుట)

తెఱంగుశబ్దమున శకటరేఫమే నిఘంటునఁగనఁబడుచున్నను, సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి 'తెరలుగట్టుట రెండు తెరంగులు తెగలగు' (౩౪-10) అనుచోటను లక్షణసారసంగ్రహమునఁ జిత్రకవిపెద్దన 'తీరనికిన్కబల్ తెరంగుపనులు' (౩౮ 26) అనుచోటను రేఫకార నిర్ణయప్రకరణమందు యురేఫఘటితముగా నిచ్చియున్నారు. అప్పకవియు 'తెర తెరవచ్చుట తెరలుగట్టుట రెండు తెరంగులవాఁలో దొరలుకొనుట'యని వ్రాసెను.

తాళ్లపాక తిరుమలయ్య రేఫకార నిర్ణయమునను నిది గలదని వైయాకరణపారిజాతము చెప్పచున్నది. మరియు బైవారలే యాశబ్దమును శకటరేఫసంతముగాను బేర్కొన్నారు.

తెఱంగుతెప్పెఱ తొఱలుట తొఱగుటయును (సర్వ-౩-61)

తెఱంగుగల్గుట... తెఱంగొప్ప-(లక్షణ-౩-28)

తెఱవలు తెఱవవ తెఱంగువిధము-(అప్పకవీరుము)

తాళ్లపాక తిరుమలయ్య మఱి నీశబ్దమును శకటరేఫఘటితముగాఁ బేర్కొన్నట్లు వైయాకరణ పారిజాతముననున్నది ఇంద్రాక్షరీ లింగదేవునఁ దెఱంగుశబ్దముభయ రేఫఘటితముగా నెన్నవచ్చుననుట. అనంతని రసాభరణ ప్రయుక్త తెరంగుశబ్దము లఘురేఫ మధ్యంబని భావింపవలసియున్నది.

౫. ఎఱుంగకయుండియొండఁ జెలియేమియుఁ జెప్పకయొండ బిట్టుడ గ్గటినఁ దలంకిచూచు సతికన్నులవిప్పును భూ విలాసమున్ దరము మనోజ విభ్రానువిధంబును నింపానరించు కారిదా మఱియును సద్విలాస మొగ్గుటగుఁగొనఁ గోరుకేడుకన్.

(రసా-౩౪-12పుట)

క॥ మణిసర్వరసోత్కృష్టత
 నరయంచ బహుపంపదలకు నత్యాప్తదమై
 మెఱసిన శృంగారరసము
 తెఱఁగంతయు విస్తరింతుఁడేటపడంగన్. (రసా-౩-21పు)

క॥ వరునిదెస వేడఁగి-యొడుగుట
 యరతి, నిజాచార మెడల నందినప్రేమ
 త్రటి లజ్జాత్యాగ మనా
 స్మరపరితాపంబు పేరు సంజ్వర మయ్యెన్. (రసా-౩-24పు)

ఇట్టి రేఫఱకార యతిశ్లాసమైతిఁగుటన యనంతకుమారి గ్రంథ
 త్రయమునఁ గానఁబడుచున్నది. ఎఱుగు, డగ్గలు, మఱి, మెఱసిన,
 తటి యిత్యాదిశబ్దములను లఘురేఫఁగుటయులుగాఁ బఠించుకొన్ననే
 సాధువులగును. అందుఁ గొన్నింటిని సాధింపవచ్చును. ఇట్టి పట్టులఁగల
 శబ్దములలోని రేఫముల భయవిధములగునని కాని, రే ఫ ఱ కార
 సాంగత్య మసంతాభిప్రేతమని కాని యేవోయొకరీతిగా నంగీకరింపవలసి
 యున్నదనిమాత్రము చెప్పవచ్చును.

5. అభదయతి-పవలకుమూర్తియు యతిమైత్రి చెప్పఁబడినది
 అదియు నెఱము నెవమువలె ద్వైరూప్యముగల శబ్దముగానుండవలసి
 యున్నది యని యింతకుముందు వ్రాసితిని.

క॥ మొగిలును నలమగు నిటులనె
 సగణము సగణమగు నిట్లు నాహవగణముల్
 భగణము లిట్లనఁ దరడి
 భగణము పాల్గును భలంబు-వాకిలులనఁగన్. (ఛంద-1-22)
 దై, వాఁడె బదార్థసంఘములు-భౌతిగ నవ్విభుపెండ్లియానితిన్
 (భా-4-102)

వీక్యఁడఁడగుట విభ్రమాలు భయమును వి)యమున్.
 (రసాభరణ-2౩-40పు)

భగవాను పాశ్చాత్య పద్ధతులను సంతోషముగా నున్నదని ఛందోదర్శనములమున ముద్దితము. దీని సరియైన పాఠ మెఱుంగు వలకు 'భవ'ప్రాస సాంకర్యమున కిది నిర్ణాయక ప్రయోగము కాఁజాలదు. భోజరాజీయ ప్రయోగమునకు గత్యంతరకల్పన శక్యము గాదు. పాఠాంతర మేదేనియున్నదేమో పరిశీలించవలయు అందలి యతిస్థల స్థితభాతిశబ్దము తొక్కుపల్కెకాని సార్థకముగాదు. రసాభరణములోని వీడ్వడు శబ్దమునకు మూలరూపము 'వీడ్వడు' గావు అంజేసి యీపాఠమును గ్రహించిన నిర్బాధకమగును.

6. అఖండయతి - అనంతము నునువని ప్రాచీనత్య సిత్య సమాసయతులకుఁజేరని యఖండయతులీ క్రింది పద్యములందుఁ గలవు.

కా॥ ఈశానుం బరమేశు ఫాలనయనున్ హేలాజరానంగు నా
రీసుం గేశవతల్పభూషణుఁ ద్రిలోకేశున్ వియత్కేశు న
క్షేత్రోదందితు భుక్తిముక్తి ఫలదున్ గీర్వాణ నిర్వాహకున్
గాశీనాయకు విశ్వనాథుఁగొలిచెం గారుణ్య పుణ్యాకృతిన్.

(భోజ-6-213)

'అక్ష + ఈశ + ఉదందితు' - అక్షాక్షమిందియే - అనుకోశము ననుసరించి యక్షమన నిందియమనియు, అక్షేశుడన హృషీకేశుఁ డనియు, అక్షోదందితుడన విష్ణుపేతుండగు కాశీవిశ్వనాథుడనియు యర్థమగును. హృషీకేశశబ్దమువలె నక్షేశశబ్దము నఖండనిత్య సమాసముగాభావించి వ్యంజనయతిమైత్రి ససంతుఁడు పాటించియుండును. ఈక్రింది రసాభరణపద్యమున హృషీకేశశబ్దమునకు స్వరమైత్రి సంఘటితమైయున్నది.

"హృషీ, కేశుఁడురక్షించు రుక్మిణీశుడు ముచ్చున్"

(రసా-౩-౨-21పు)

శంఖా: ౪-౬] అనంతకుని రచనలోని ఛందోవిశేషములు. ౧౯

౪] ఆఁగొని యటచెడిఁ జేపులు

నేకట వో నమలవలయు నీమాంసము (భోజ-4-211)

ఏడట ... .. నీ(యొక్క)-మాంసము-అని వదవిభాగము. వ్యాఖ్యయు
గోవుతోఁబలుకమాటయిది, నీమాంసముకాని యీమాంసముగాదు.

చ] అనుచునఖుండు పలుకుటయు నంకిలిదేతిన చిత్తవృత్తితో

గను తెఱవందలంచి యధికంబుగఁగఁమృదు బాష్పవారితో

నెనసిన తెప్పలెత్తుటయునేర్పు సుఖాననుజ్ఞేన కన్నుల

ల్లన నటచేతనెత్తి వికలంబగు హారము చక్కఁద్రోయుచున్.

(భోజ-3-221)

జ్ఞానమునకు యోగ్యమగుట ననుభావంబై (రసా-2-9పు)

అగుటన్ + అనుభావము — సంధివశమున వచ్చిన నకారమునకు
జ్ఞాపడి గూర్చబడియున్నది.

అఖండవల్లనంతునికి సమ్మతమే యనినయెడల నీక్రింది వాని
సఖండవల్లుగానే భావింపవచ్చు

ద్విరదగతి-నాకొకనులనేలు-నముచి నూతనుపూజ

నతఁడుదాఁకొన్న-నందగోపాత్మజుఁడు.

ఇది యతిభంగముగా నింతకుమున్ను పరిగణింపఁబడియున్నది (చూ-పరి
షత్పత్రిక-స్వభావ ౫-౬-పు 165)

అధికశుభం బొదవును భయములును హానిబాంతు- -

నృసింహః (ఛందోదర్పణము)

పరిషత్పత్రికయందే 172 పుటలో (ముక్కణ్ఠాల్లిర్క్ శీర్షిక
క్రింక నిది చేర్చొనఁబడినది. 'హానినొందు'నని మార్చిన యతిభంగము
తొలంగునని వ్రాయఁబడియె. అనంతకుండఖండవల్లు వాడినాఁడని
తోచుచున్నది. గానఁ బైపద్యమునందును సఖండపరియని తలంపనకు
అఖండవల్లు భారతాదులందుఁగలవు. ఇప్పటి ముద్రితప్రతులలో
నవి సంస్కరింపఁబడినవి.

మచ్చునకుఁగొన్ని విను, లమరీసికొడుకులట్లు లరయంగఁజనున్ (ఉత్పొగ)
 నామన మార దీనిఁగని-నప్పుడె (సాప్తిక)
 చూపె మనంబునఁదలంచు-చుండుదు నేనున్ (ఆది)
 ఘ, వృరుఁడగుచున్నవాని దివి-జారి (అరణ్య)

(7) త్రిప్రాస-ఛందోదర్పణమున సంఖ్యార్థక త్రిశారమునకు
 త్తకార పూర్వ మవధితుఁడు లక్షణమునఁ జెప్పెనుగదా. ఈకింది పద్య
 మున ననంతుఁడే యితితమున్ను (గతనందికలో) చూపబడిన
 భాస్కర వామాయణములోని దానివలె, త్తకార త్తకారములతోఁబాస
 ముగూర్చి యున్నాఁడు.

క॥ ఆకర్కటి గర్భమున న
 నేకంబులుపుట్టెచిల్ల లీనుడు మృతయై
 పోకయిదియేమి కలఁగున
 నోకృత్యుజ్జ్వలికియుండె నొగిఁగర్కటియన్.

(భోజ-6-278)

(8) వృద్ధియతి-ఈయతి యనంతుఁడు ఛందమునఁ జేర్కొలేడు
 ఆనందాబ్దమునందు మాఘమునఁ గృష్ణశాఖ శ్రీ భామ....

(రసా-4 ఆ-41 పుట)

ఇందేశాక 'ఆథఁజెందె ఘనోతువ ల్పాతువనఁగ' అను ఛందో
 దర్పణ పద్యముననుగలదని గతనందికయందు వ్రాసియున్నాఁడు. వృద్ధి
 సంధిలోఁబరవదాద్యేచ్ఛులకేని, యాదేశములైన ఇచ్ఛులకేని యతి
 మైత్రిచెల్లునని వృద్ధియతిలక్షణము కాకనూర్వ్యకవి వచించెను.
 పైయవంతుని పాదద్వయమున నాద్యేచ్ఛులకే యతినంఘటితమై
 యున్నది.

(9) సంధిగతప్రాసము-

పాండ్యులగజేకదా నీ

కుండెరువుననివియ తోడి కొండిలు సుమీ (రసా-4-86 వు)
 బిందుప్రాసమున ధశరథునకు, సంధిగతప్రాసమున వశారమునకు
 మాత్రమే లక్షణలక్ష్యములు ఛందోదర్శనమున రచితములు. ఈప్రాస
 మప్పకవీయాదుల మతమున సంధిగతప్రాసమేయగు. ఛందోదర్శనము
 తరువాత రసాభరణ మనంతకుఁడరచించుటచే దానులక్షణమున నప్పు
 డుచెప్పుకున్నను బ్రయోగపరిశీలనమున నీప్రాసముగూర్చియుండును.

(10) సంయుక్తయతి-

“ఒక్కడుగున విశ్వాంతులు

ఒక్కగుచో సంయుతములు పెనుకకమునుద

డ్డ క్క-రములఁ దానెత్తిన

యక్క-రమే యనుపవలయు నన్నిటఁ గృష్ణా”

అని యనంతకవియే లక్షణము రచించి యీక్రింది పద్యమునఁ
 బ్రమాదమునఁ గాఁబోలుఁ దన్నియమధంగము వచించినాఁడు.

మంగళ మహాశ్రీ-దీనికి 9-17 యతిస్థానములు.

చిత్తములఁజూపులను - జిత్తజుని తండ్రివయఁ

-జెంది గజదంతి యీతులొందన్,

నృత్తముల తోడదరు-ణీమణులు గానరుచు

-లింపుగను మంగళ మహాశ్రీ.

ఇందు ద్విశీయచరణమున ‘నృ’ అనుదానికి ‘ణీ’ యను హల్లెత్తి
 త్రియు, 17-వ చోట నట్టి హల్లెత్తిత్రియుంచక నశారములోని ఋత్వ
 మునకు మాత్రము యతిమైత్రియు సంఘటింపఁ బడియె. ఇది సంయు
 తసయను ధంగము. ఇట్టిది పెను-మహాశ్రీల గ్రంథములందుఁగలవు
 అని ప్రమాద పతితములు గానోవును. మచ్చునకుఁగొన్ని:-

కాంచ! క్రాంచ పదీ వృత్తమునఁ జెన్నా-రంగఁ బలుకుదురిలఁ గవి
వరులెల్లన్ (అప్రకవీయము)
మహాసృగ్ధర! ఓతి గూలంగోటి సంఖ్యల్-గెడయఁగరివరా-శీతిసాహస)
సంఖ్యల్ (ఉత్త-హరివంశ-6-185)
సృగ్ధర! బాలవృధా - రత్న శేషంబుగానం-దఱుఁబాలిసిన వె-స్క-న్
జయంబేలనాకన్ (భాస్కర రామా-య్యుద్ధ)
సృగ్ధర! టామూర్తి స్వామిధామ-కృమణ కృశవపు-ర్నప్రవిశ్యాణిరాతి
కళాపూర్ణ-7-177)

పైప్రయోగంబులందెల్ల సంయుక్తములొని యొక హల్లునకొ
కచో, మఱొకహల్లునకు మఱొకచో యతిసంఘటితము.

ఆఖండయతి క్రిందఁజూపిన 'నాకొకసులనేలు-నముది నూదను
పూజ-నరఁడు దాగైకొన్న' యనురగడలో నాకశబ్ద ముభయయతి
ఘటనాద్యోగముగానఁ దొలుతహల్లునకు. దరువాత నచ్చునకు యతి
పైత్రికాటింపఁ బడెననియు నూహింపవగుచున్నది.

ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణముగోని యీక్రింది మందాశ్రాంతను
బరికింపుడు- (4౮-188వ)

వేలాక్రాంత - త్రిభువనమహ - ద్విద్విష్ణులక్ష్యసూక్ష్మా
మాలావిత్వ-స్ఫురితరచనా-దుర్నియాపాత్మభేలో
తోలాకార-క్షుభితవలయో-త్కూల కల్లోల మాలో
ల్లోలాభీంద్రో-ల్లుతితవసుధా-లోకరత్న సమత్న

ఆంధ్ర లాక్షణికులు మందాశ్రాంతకుఁ బదవ యక్షరముపై
నొక్కయతియే చెప్పిరిగాని సంస్కృతలక్షణమున మూడుచోట్ల
యతులు నియతంబులై యున్నవి.

“మందాశ్రాంతా జలధి పక్షై ర్భృతౌతో గురూచేత్”
(చూ. వృత్తరత్నాకరము)

జలధి-4, షట్-6, అగ-7, తొలినుండి 4 పై, అటనుండి 6పై, అటనుండి 7 పై విరతులు. తొలుతనుండి వరుసగాలెక్కిందిన 4, 10, 17 అక్షరములపై విరతులని యేర్పడును. పైన్మసిహపురాణ బద్ధ్య పాద మొక్కపైత్తుకొని వివరించెద.

లోలా⁴ద్ధిందో - ల్లు¹⁰ తిర వసుధా - లోకరక్షా¹⁷సమక్షా
సంస్కృతమునంద విశ్రాంతిగాన మూడవ (17) యతిస్థానముతోప
పాదము ముగిసిపోవుననియుఁ దరువాతిపాదములోఁ దెలుగులో వలె
గలుపరాదనియు వర్ణముచేసికొవలె. అట్టిచో మన తెలుగు వర్ణమైత్రి
సాంప్రదాయముచొప్పున , 10 పై యనులులను నృసిహపురాణ
పద్యములో నీయతి నియమము పాటించబడినది. ఏతత్పద్యోత్తరాగ్ధ
మున సంయుక్తములోని యొక్క వ్యంజనమే రెండుచోట్ల యతిస్థాన
మునగలదు. పూర్వార్ధముననట్టిధంగముప్రమాదమునఁ బడియుండునని
యూహింపవలెయున్నది. మొదటిచరణమున 11-వ యక్షరము 'ద్వి' వ
కారమునకుఁదొల్తను, దకారమునకు నడుమను యతి సంఘటితము.
అట్లే ద్వితీయపాదమున 'నూ' లోని సకారమునకు 4 వైధకారమునకు
10 పై యతిమైత్రిగలదు. ఎట్లు సంస్కృతలక్షణమే పాటించినాడని
తెలియుచున్నది. నన్నయ పృథ్వికి 11 తర్వాత పడిపాటియె. అంధ్ర
లాక్షణికులునన్నయననుసరించిరి. ఎట్టిన సంస్కృతలక్షణము తెలుగున
8 తర్వాత యతి యుండియున్నాడు.

“రమా కుచ పరిష్కీయా-ప్రణత దాననిత్యోదయా”

(నృసింహ-3 ఆశ్వాసాంతము)

(11) విద్యున్మాల-

పంక్తి (10) చ్చందమునుండి యతి యుండునని సర్వలాక్షణికుల
మతమైయున్నది. అట్లుండియు విద్యున్మాల (8-ఛందమునఁబుట్టిన వృ
త్తము)కు యతి 4-పై సర్వలాక్షణికులుఁది యున్నారు అనంత
మాత్యుడు సట్లేవ్రాసె

గ్రంథ స్వీకారము.

1. కఠోపనిషద్భాష్యమ్- శ్రీ రంగరామానుజముని విరచితము.
శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య
గ్రంథమాలయందు బ్రకటితము. వెల రు 3-12-0

శ్రీ దేవస్థానము వారిదివరలో ఈశావాస్య, కేనోపనిషత్తులను రంగరామానుజభాష్యముతోడను, ఆంగ్లవివరణ భాషాంతరీకరణములతోడను బ్రకటింపబడియున్నారు. ఇప్పుడు కఠోపనిషత్తునుగూడ నారీతిని పీఠిక, మూలగ్రంథము, రంగరామానుజభాష్యము, ఆంగ్లానువాదములతో బ్రకటించిరి. ఇయ్యది యాంగ్లభాషాకోవిదుల కతియపయుక్తమై విశిష్టాద్వైతభాష్యమునందలి ముఖ్యోపాయములనెఱుంగ సహకారియగుచున్నది. పీఠికయందు దెలిపినటుల శంకరాదుల భాష్యముల కాంగ్లానువాదవివరణములు గలవు. అటులనే విశిష్టాద్వైతభాష్యముల కనువాదవివరణముల రచించునుదేశముతో సంగ్రహము బ్రకటింపఁబడినది. ఆంగ్లభాషానేదుల కిది మిక్కిలి యుపయోగకరము. మిగిలిన యుపనిషద్భాష్యములనుగూడ నిట్లే యచితకాలమున బ్రకటించి దేవస్థానము వారును ప్రాచ్యగ్రంథ ప్రకాశకలును, పండితవర్గమును కృతకృత్యులగుదురుగాక.

2. అన్నమాచార్యచరిత్రము-తాళ్లపాక చినతిరువేంగడనాథ ప్రణీతము. విమర్శకాగ్రేసరులగు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి విపులముగ పీఠికతో బ్రకటితము. అన్నమాచార్యులమనుమడ యీ ద్విపదగ్రంథమును రచించియుండుటచే నది వారి జీవితవిషయముల నెఱుంగుటకు మిక్కిలి యుపయోగకరము. వీనితో సన్యగ్రంథముల గల విషయములకల్పి శ్రీ శాస్త్రిగారు తమ సహజసాంక్షిక్యముతో నన్ని

మాచార్యునిచరిత్రమున గల ముఖ్యవిషయముల పీఠికయందు జర్పించిరి. అన్నమాచార్యుని సంకీర్తనములు తదితర గ్రంథములనుగూర్చియు పలువిషయములుమనకు దెలిసియున్నాము. శ్రీ అన్నమాచార్యులు పెక్కు సంకీర్తనముల రచించియుండుటయేగాక ద్వీపదరామాయణము సంస్కృతమున వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, పండ్రెండు శతకములను రచించెనట. అందు శ్రీ వేంకటేశ్వరశతకముమాత్రము లభ్యమైనది. సంకీర్తనములు కొన్ని గ్రంథరూపమున బ్రకటితములు (ప్రాచ్య గ్రంథమాల 11 కుసుమము) ఈగ్రంథమును రచించిన చివరిరువేంకడ నాథుని చిన్నన్నయు పెక్కు ద్వీపదగ్రంథముల రచించి పొగడ్త తెక్కినవాడు. అష్టమహిషీకల్యాణము, పరమయోగివిలాసము, ఉషా పరిణయమునునవి యీతని యితరకృతులు. కావ్యరచనచే శ్రీ వేంకటేశుని మెప్పించి మకరకుండలముల గొంటినని తనగ్రంథములఁ దెలిపి కొనియున్నాడు. చిన్నన్న ద్వీపదకెరుగునను నదీతని గూర్చియే. తాళ్లపాకవారి రచనముల పెక్కింటిని బ్రకటించి యాంధ్రలోకమునకు శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమువాకొనరించిన సేవ యతిప్రశంసనీయము. అందును శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే నవి బ్రకటితములగుట బంగారునకు తావియబ్బుటయే. లభ్యములగు మిగిలిన గ్రంథములను సైత మచిరకాలమున బ్రకటింతురుగాక. వెల రు 2-8-0 దేవస్థానము ఆఫీసున దొరకును.

3. విశ్వరూపము } ఈ గ్రంథములురెండును విజయనగర మహారా
4. చంద్రనికేథ } జావారి కళాశాలలోపదార్థ విజ్ఞానాధ్యాపకులగు

శ్రీ వనంధరాపు వేంకటరావుగారిచే రచింపఁబడిన గ్రంథములు. విశ్వరూపమునందు పెక్కు వైజ్ఞానికవిషయములు సులభగ్రాహ్యములగు నట్లు గోయరూపమున వివరింపఁబడినవి. ప్రపంచోత్పత్తి, మూలపదార్థములు, వేదగ్రంథములు, నాసికూర్పు, జీవోత్పత్తి, తాని పరిణా

మము మొదలగునవెన్నియోగలవు. చంద్రునికథలుందుగ్రహముల పరిభ్రమణము, చంద్రమండలము భూమినుండి వేరుగుట, అంకలి వారావరణము, పర్యవస్థరూపము వర్ణితములు. గ్రంథకర్తలు వైజ్ఞానికవిషయములను వర్ణింపుచు నచటనచట మానవవృత్తము విధ్యుక్తధర్మములనుగూర్చి ముచ్చటించి, మనశక్తి సామర్థ్యములపై నాధారపడి దేశాభివృద్ధికై పాటుపడవలయునని పాఠకులను హెచ్చరింపుచున్నారు. అతివ్యయాసముపైన తెలిసికొనదగు వైజ్ఞానికవిషయము సులభరీతిని గేయరూపముగదెలిపి నూతనమార్గమును ద్రోకిన గ్రంథకర్తల నభినందింపవలసియున్నది. వెల మొదటి గ్రంథము రు 1-0-0 రెండవది 0-8-0. వలయువారు విజయనగరమున గ్రంథకర్తలకు వ్రాయనగును.

5. A Descriptive Catalogue of the Telugu Manuscripts Vol X1 — Medicine

ఇది గవర్నమెంటు ప్రాచ్యలిఖితభాండాగారాధ్యక్షులచే వైద్య గ్రంథములను గూర్చి ప్రకటింపబడిన గ్రంథపట్టిక. ఈగ్రంథమున 82 వైద్యగ్రంథములు సంగ్రహముగ వివరింపబడినవి: అష్టాంగ వృద్ధయము, వైద్యదింతామణి, జనవరాజీయము మొదలగు సుప్రసిద్ధ గ్రంథము ప్రతులేగాక ఔషధయోగములు, కాయచికిత్సలు, వైద్యసారము మొదలగు గ్రంథములు గలవు. దీనియందుగల విషయములను ఆయుర్వేదశాస్త్ర వేత్తలు సమ్యగ్విమర్శనమొనర్చి ప్రకటింపవలసినవానిని బ్రకటించినచో, దేశీయ వైద్యపద్ధతులకు తగు సహాయకారియగును. వివరణ పట్టికయందు హయలక్షణవిలాసము, ఆశ్వశాస్త్రము, సహదేవపశుశాస్త్రములున్నగు గ్రంథములును గలవు. గవర్నమెంటు ముద్రణాలయము మదరాసు వెల రు 6-8-0.

6. South Indian Inscriptions — Vol X
Telugu Inscriptions

మదరాసు ప్రభుత్వ శాసన పరిశోధక శాఖచాదితే బ్రహ్మచరిత్రమునకు
శాసన సంపుటము. (శ్రీ) కళాపూర్ణాక్ష మహర్షి శాస్త్రమునకు
గారి గ్రంథమునందలి శాసనములకు సంకలితమునకు దీనిముద్రా
ము పూర్వముగానుండగానే కీర్తిశ్రీమలయిరి. శాసన పరిశోధక శాసనము
నాంధ్రలోకము నేడుగాంచివది. ఇందు విష్ణుకుండిన వంశము మొదలు
గోలుకొండ నవాబులవరకును గల రాజుల శాసనము లిట్లుబడినవి.
లాంధ్రభాషాపరిణామ మెఱుంగగోరువారి కిది యముల్యమును
గ్రంథము. పెక్కు శాసనములకు సంస్కృతాంధ్రభాషముల బడివి
నచో వానినెట్టి కవిత్వములు రచించియుందురో మనకు తెలియగలదు.
ప్రాచీనాంధ్ర భాషాస్వరూప పరిణామము నెఱుంగగోరువారి శాసన
సంపుటములకు లెఖకప్రమాదములను వదిలి విమర్శనాపూర్వ
కముగ నందలి విషయముల గ్రహింపవలసి యున్నది, వెల 17-0-0.

7. పాల్కురికి సోమనాథకవి - విమర్శనాగ్రంథము - బండారు తమ్మయ్య
గారిచే రచింపబడి ధర్మగ్రంథమాలికయందు 12 వ విభాగముగ
బ్రహ్మచరిత్రము. వెల ఈ 2-8-0 వలయునాకు గ్రంథకర్తకుగాని
విషయగ్రంథమాలా ప్రకాశకులు సికింద్రాబాదునకుగాని ప్రాంత
వలయును.

గ్రంథకర్త లాంధ్రలోకమునకు చిరఫరచిత్తులు-సోమనాథకవి
శైవకవులలో నగ్రగణ్యుడు. బసవపురాణము, పండితారాధ్య చరిత్రము
అనుభవసారము, చతుర్వేదసారము, వృషాధిపతీకము మున్నగు
పెక్కు తెలుగుగ్రంథములను, బసవాష్టక బసవపంచకాది సంస్కృత
గ్రంథములను పంచప్రకారగద్య, సమస్కారగద్య మున్నగు గేయ
కృతులను రచించెను. శ్రీ తమ్మయ్యగారిదివఱలో పెక్కు సంవత్స
రములనుండియు శైవకవులను శాస్త్ర చాలయుషస్యానముల నొనరి

యొన్నారు. అవి పత్రికలయందును బ్రకటితములు. కాని సమగ్రముగ సోమనాథునిగూర్చిన గ్రంథమొద్దియును లేమింజేసి వీరు శ్రీ జగ్గయ్య శాస్త్రివిశ్వరాధ్యక్షానసంహాసనాధీశ్వరులును విభూతి పత్రికాధిపతులు నను శ్రీ పండ్రిత చిడిరిమఠము వీరభద్రకర్మగారి (శ్రీ వీరభద్రశివాచార్య మహాస్వాములు) ప్రేరేపణచే నీ యుత్పన్నగ్రంథమును రచించి యాంధ్రలోకమున కందజేసియున్నారు. శ్రీ తమ్మయ్యగారిని సంవత్సరములనుండియు పడినక్కోమ కిడిపలితము. కొన్ని విషయములు వివాదాంశములైనను, యాగ్రంథ ముత్కుర్తమ మనకతప్పదు. ప్రథమమున సోమనాథుని జన్మస్థలము, వంశము, మిత్రవర్గము, గురుబృందము మున్నగువిషయములను జర్పించి యాతరువాత నతని కాలనిర్ణయమునర్పి నాటి యాంధ్రవాఙ్మయస్థితిని వివరించియున్నారు. సోమనాథునికృతులు, వాని పార్యవర్తములు, యాతనిలఘుకృతులు గద్యములు, రగడలు, యుదాహరణములను గూర్చియు ముందుగ వివరించి, యతని కళాప్రతిభలు కవితావిశేషములు, యసామాన్య ప్రయోగములనుగూర్చి విపులముగ జర్పించియున్నారు. భక్తిపాఠ వశ్యముచే జానులెనుంగున, జాతీయత నలవరించి దేశీయ-భావమును ద్వీపదలో భావప్రధానములై సహజగాంభీర్యము, సుప్రసన్నతయు గలిగి ధ్రాక్షాకదళీపాకముల నీకవి తనగ్రంథముల రచించెను. గ్రంథకర్తలు విశేషవరిక్కోమ మొనర్చి పెక్కు సూతనవిషయముల మనకే గ్రంథమున దెలిపిరి; అంగ్లమునగల కవులచరిత్రముల ననుకరింపుడు (Men of Letters Series) గ్రంథకర్తల సోమనాథకవి చరిత్రమును రచించియున్నారు. సంస్కృతాంధ్ర కవులచరిత్రముల రచించుటలో వారిగ్రంథములుచక్క మనకాధారములు చాల దక్ష-వగ నుండును. వీరశైవవాఙ్మయమును ముద్దించి వీరసంగిన సోమనాథకవి జీవితామృతమును సేవించి యాంధ్రభాషాభిమాను లానందింతురు గాక. ఈగ్రంథమున కనుబంధముగ వీరు సోమనాథుని లఘుకృతుల నొకసంపుటమున బ్రకటింపవలయునని మౌ యాశయము.

8. శ్రీ విజయనగరము మహారాజావారి సంగీత కళాశాలా రజతోత్సవ సంచిక - రజతోత్సవసంఘమువారిచే బ్రకటింపబడినది. వ్యధమమున శ్రీ విజయరామగానకళాశాలయని పిలువబడిన శ్రీ మహారాజావారి సంగీతకళాశాల 1919 వ సంవత్సరమున శ్రీశ్రీ విజయరామగజపతిరాజామన్నెనులూనుబహదూరువారిచే నెలకొలుపబడి నాటినుండియు దినాభివృద్ధిని గాంచుచున్నది. దీనికి గానకళావిశారదులగు ఆదిభొట్ల నారాయణదాసుగారి యనంతరము ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడుగారును కళాశాలాధ్యక్షులై యుండిరి. ఈ కళాశాలా స్థాపనానాంతరమే మదరాసు అన్నమలై విశ్వవిద్యాలయములు సంగీత కళాశాలల నేర్పరచి యున్నవి. ఈ కళాశాలా రజతోత్సవము 1945 సంవత్సరమున జరుపబడినది. ఆరజతోత్సవ కార్యక్రమము, సంగ్రహోపన్యాసములు, కళాశాలా వృత్తాంతము సీసంచిక యందాంగ్లమునను, తెనుగునను వివరింపబడినది. ఇంకలి యాంధ్రభాగము శ్రీ దువ్వూరి జగన్నాథశర్మగారిచే రచింపబడినది. విజయనగర మహారాజులయొక్కయు, కళాశాలా పోషకులు, అభిమానులయొక్కయు, కళాశాలాధ్యాపకుల యొక్కయు చిత్రవలములు పెక్కులుగలవు. సంగీత సాహిత్యములనుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయమెవ్వరికి నుండజాలదు. శిశుర్వేత్తి, వశుర్వేత్తి, వేత్తి గాన రసంఘణియని పెద్దలందురు. మఱియు ప్రాచీనకాలమునుండియు సాహిత్యముతోపాటు సంగీతమునకుగూడ నున్నతస్థాన మొసంగబడినది. శ్రీమద్రామాయణము తంత్రిలయ సమన్వితమనియు, సార్యేగేయేచ మధురమ్ అనియు వాల్మీకి నిర్వచించియున్నాడు. గేయరూపమున నుత్కృష్టరచనముల బాడుచు గాయకులు పట్టణింతుల జనపదంబులను పర్యటన మొనర్చెడివారు. అట్టి సంగీతశాస్త్రము తంజావూరు మధురరాజుల యాస్థానమున వృద్ధినిగాంచి కొంతవడి మలుగుజెంది

తిరిగి యున్నతపదవి నందుట ముదావహము. సంగీతము, చిత్రలేఖనము మొదలగు లలితకళలకు ప్రాముఖ్యస్థానమొసంగు కళాశాల లింకను పెక్కులు నిర్మింపబడవలసియున్నవి. 1919 సం॥న స్థాపించినది మొదలు యభివృద్ధిని గాంచుచున్న యీ కళాశాల యితోధికముగ నెలయునుగాక.

9. దా రాషకో - రచయిత - శ్రీ భమిడి సత్యనారాయణశర్మ గారు - కాకినాడ పెం 1-0-0 ఈనాటకము వంగ భాషను ద్వితీయ దృశ్యాల రాయ్ గారి పాజహాను నాటకమునందలి యితీవృత్తమునే గైకొని నూతన దృశ్యముతో రచింపబడినది. హిందూదేశము విభాగము కాకపూర్వము గాంధీమహాత్ముడు హిందూమహాదీక్ష సంఘీభావమునకై తనవ్యచారమును సాగించునపుడు, దానికి దోడ్పడు నను యదేశముతో నాటకకర్త లిద్దాని రచించిరి. గాని నాటకమును పూర్తిగావింపకనే మరలవైషమ్యములు, దాని బురస్కరించుకొని పెక్కుదురంతములు గాంధీమహాత్ముని యాకస్మికమరణము, హిందూ దేశవిభజనమును, దేశము నల్లకల్లోలమొనర్చినవి. అయినను గ్రంథ కర్తలయశాయము ప్రశంసార్హము. దారాషకోచరిత్రమును రచించిన శ్రీయుత కలికరంజన కానుంగోగారి గ్రంథమునకు దొలిపలుకును వ్రాసియున్నారు. ఈనాటకమున దారాయునతనికి గురువులై పాజ హానుచక్రవర్తి కాస్థానవిద్వాంసులై మన్ననగాంచిన జగన్నాథపండిత రాయలును మరలవైషమ్యముల నిర్మూలనమొనర్చి హిందూమహామృదీక్ష సఖ్యముపై నాధారపడియుండు మహాసామ్రాజ్యమును నెలకొల్ప బూనుటయు, రోషనారా, ఔరంగజేబు మున్నగువారల కుట్రలచే నది కొనసాగక పోవుటయు, సోదరులజంపించి యౌరంగజేబు రాజ్యాధిపిక్తుడగుటయు, తుదకు దారాషధింపబడిన యనంతరము పండిత రావులు ధర్మసామ్రాజ్యమును వదిలి దక్షిణదేశమునకు జనుటయు

మున్నగు చరిత్రాంశము లిందు వర్ణితములు. మతమనిన 'మనోవిశాసమునకై మాతృర్యనాశంబుకై వితరణ్ణానవిభూతికై జగతిలో విశ్రాంతికై ముక్తికై గతియొందుండగ నిట్లు మానవులు యుక్తాయుక్తశూన్యాత్ములై వైరంబున జావ వారికెటు సగపూరించు స్వారాజ్యముల్ | అని పండితరాయలచే బలికించి గ్రంథకర్తలీనాటకమును బూర్తిగావించిరి. 'మంగాబనొల్లజేసి మసలమానుల మతమందు రసముగదుర బూబునాంచారి కాగిటజేప్పిన' శ్రీవేంకటేశ్వరుల కీగ్రంథ మంకితమొనర్పఁపడినది.

10. అహల్యా గాత్రము - శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు, కాకినాడ. మూల్యము 2-0-0

అష్టావక్రచరిత్రము, శ్రీ మహర్షి జీవితకథామృతము, ఆంధ్రకుండమాల మున్నగు పెక్కుగ్రంథముల రచించిన గ్రంథకర్తలీనూ తన పద్యకావ్యమును రచించుటకు గల కారణమును పీఠికయందు దెల్పియున్నారు. పురాణేతిహాసకావ్యముల అహల్యానంకగ్రంథముల జారత్వ ప్రశంసయుండుటయేగాక యాంధ్రమున శృంగార ప్రబంధములీ యతివృత్తమును బెంచుచు నసభ్యముగ వర్ణింపుచు వచ్చినవి. అహల్యాయైవారః అను వేదవాక్యమునకు బరడితులు విశేషార్థముల నిచ్చియున్నారు అందువలన రామాయణకాలము నుండియు బ్రచారమునుగాంచినను యీకథను పలువురు సందేహించుచున్నారు. తారాచంద్ర సమాగమము నిట్టిదియే. ఈ యతివృత్తముల కంతరార్థములుగలవేనో? గ్రంథకర్తలీకథను వదలి అహల్యా గాత్రముల వివాహము వారి కవిత్రాజీవితము తపఃప్రభావమును సులభముగ కైలిని మూఢాశ్వాసముల పద్యకావ్యముగ రచించియున్నారు. ఆంధ్రనాటకస్వరూపమును లిగ్రంథమును బలిగించి యాశంకలెరుగఁగ,

11. కమలాకల్యాణము; నత్యాకృష్ణసమాగమము. పానగల్లురాజా గారగు శ్రీరాజా పానగంటి పార్థసారథి రాజునింగారిచే రచింపఁ బడినది. ఇందు కమలాకల్యాణము అంగ్లమున పేర్కొనెడి మహాకవిచే రచింపఁబడిన Twelfth Night అను సుప్రసిద్ధ నాటకరాజమున కనువాదము. ఆంధ్రీకరణమున ఘనమునందలి పాత్రనామములును భావములును దేశకాలోద్భవముగ మార్పఁబడినవి. రెండవది గోల్డు స్మిత్ అను కవిశ్వరుని The Vicar of Wakefield అను గ్రంథములోని The Hermit అను పద్యభాగమున కాంధ్రీకరణము. గ్రంథములు రెండును సులభమగు భాషలో దేబతెల్లముగ రచింపఁ బడినవి. మూలగ్రంథములందలి కథాసరివిధానము, సుతృప్తభావముల నాంధ్రమున దెచ్చుటకు శ్రీకవిగారు ప్రయత్నించిరి. పాఠకులీ గ్రంథముల జదివి యానందింతురుగాక.

12. సీతమ్మ పెండ్లికథ- ఇదియు శ్రీ పానగంటి పార్థసారథిరాజునింగారిచే రచితము. ఇదియి యితివృత్తము కల్పితము. పృథమమున సంపూర్ణముగ బద్ధయౌవమున రచింపఁగోరి గ్రంథకర్తలు కొంత భాగమును రచించి, వార్ధక్యముచే నద్దానిని పూర్తి యొనర్పజాలక నుత్సాహముతో వచనరూపమున కథనుముగించిరి. కేశవరావు మేనల్లుఁ నకుడనకుమార్తె సీతనిచ్చి పెండ్లియొనర్చుటకై మొదటి నుండియు నిశ్చయించిధనాశచే మతిచలించి, కృష్ణరావునకిచ్చుటకు ప్రయత్నించుటయు, వివాహసమయమున నతని విపరీతధనాశనుగుర్తించి, మనసుమఱింపుకొనితిరిగి తన మేనల్లుఁకిసీతనిచ్చి వివాహమునర్చుటయు నిండలి యితివృత్తము. మనసంఘమునధనాశతో గొప్పసంబంధములకు బరుగులిడితఱునాతనశ్చాస్త్రపమునందువారు పెక్కఱుగలరు. కాని కేశవరావు నరేలుద్దని ముఱుచ్చుకొనువారటమగనుండురు. పాత్రసంభాషణము

లందు వివిధసాంఘిక విషయములు బర్చింపఁబడినవి. కథాభాగము స్వల్పమైతము నీతిబోధకము.

13. ఆంధ్రాంకములు- ఇది శ్రీరామనింగాచే రచింపఁబడి యాంధ్రసాహిత్యపరిషదృజకోత్సవసంచికయందు బ్రకటింపఁబడి పునరుద్దిశమగు వ్యాసము. ఇందు వ్యాసకర్త లాంధ్రగ్రంథములందును వ్యవహారమునందు సాంధ్రాంకములనే వాడవలయుననియు, అంగ్లలో మను సంఖ్యల వాడరాదనియు, గణితముల భిన్నాంకములకు గూడ సాంధ్రాంకములే యుపయోగింపవచ్చుననియు, స్వకీయమును నిరసించి పరికీయానుసరణమొనర్పవలసినయు సాంధ్రులకు హెచ్చరింపుచు నీవ్యాసమును వ్రాసియున్నారు. ప్రసంగానువశముగ వంకముల్లు యేర్పడినవో చర్చించియున్నారు. వీరి యుద్బోధనమంతయు సమంజసము. పాశ్చాత్య దేశనాగరకతా విశేషముల నవసరముగ పట్లనేస్తీ కరింపవలయుననుట నిర్వివాదాంశము. నేటి యాంధ్రవాఙ్మయమును నీ విశరీతానుకరణముచే నహృదయానురంజకముగ నుండుటలేదు. గ్రంథకర్తలు “స్వస్థానవేషభాషాభిమతాస్సంతో... అస్వదపహాయ” అనుసూక్తిని గమనింపవలసియున్నది. వైగ్రంథములు మూడునుగ్రంథకర్తలయొద్దదొరకును.

14. నాటక విమర్శనము (Dramatic Criticism) శ్రీ వెంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనాలయ వండితులగు శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణ శాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది.

నాటకవిమర్శనము పాశ్చాత్యదేశములందేగాక మనదేశమునందును మిగుల వర్ధిల్లినది. పెక్కు సాహిత్యాలంకార గ్రంథముల నాటకలక్షణము వివరింపఁబడి సునిశితముగ విమర్శింపఁబడినది. గ్రంథకర్త రిదివరలోకభాషాలా విద్యార్థులకుపన్యాసములనొసగి, వానిని గ్రంథరూపమున నిపుడు బ్రకటించిరి. ఇందు ప్రథమమున నాటకరచనమును

వ్యాసమున నాట్యనాటకముల సంబంధము, నాటకోత్సవముల వివరించి, నాటకముల ముఖ్యవిషయములగు కథాసంధానము, పాత్రబోషణము, రసపోషణము, కవిత్వము, తత్త్వోపదేశము అను శీర్షికలక్రింద జర్పించిరి. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యనాటక సిద్ధాంతముల గల భేదములను నిరూపించి, యుత్తమనాటకరచన మొట్లుండవలయునో, కథాసంధాన, రసపాత్ర బోషణములెట్లు సహృదయరంజకముగ నుండవలయునో దిక్షాత్రిముగ దెలిపిరి. మిగిలిన గ్రంథభాగమున న్వప్నవాసవవత్త, ముద్రారాక్షస, వేణీసంహార నాటకములగైకొని పైనాటక లక్షణముల ననుసరించి విమర్శించిరి వానియందలి గుణదోషముల జర్పించిరి. నాటక విమర్శనమునుగూర్చి యాంధ్రమున విపులమగు గ్రంథమత్యావశ్యకము. అందు నాటకరచనమున ప్రాధాన్యము వహించు కథావిధానాదికముల ప్రత్యేకముగ వేటువేటధ్యాయములుగ విభజించి ముఖ్య సంస్కృతాంధ్ర నాటకముల సుదాహరణరూపముగ గైకొని చర్చింప నగును. గ్రంథకర్త లీగ్రంథమున నేర్పఱచుకొన్న పద్ధతియు కళాశాల విద్యార్థులకు, సుపాధ్యాయులకు నాయాగ్రంథముల నభ్యసించుచో మిక్కిలి యుపయోగకరముగ నుండుననుట నిస్సంశయము. మిగిలిన ముఖ్యనాటకములగు అభిజ్ఞానశాకుంతలము, ఉత్తరరామచరితాదుల గైకొనివిమర్శగ్రంథమున ద్వితీయభాగ మచిరకాలముననే గ్రంథకర్తలు ప్రకటింతురని యాశింపుచున్నాము.

15 చారిత్రకవ్యాసములు - వాద్యముగము. శ్రీ మల్లంపల్లి పోతుశేఖరశర్మగారిచే రచించబడినది. గ్రంథకర్తలు సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులు, విమర్శకులు శ్రీ కొమఱ్ఱాజు అశ్వమరరావుగారు, వీరభద్రరావుగారు నేర్పరచిన వు నాది పై తమ చారిత్రకవ్యాససాధముల నిర్మించుచు నాధునిక కృతజ్ఞతకు బాతులగుచున్నారు. వాద్యముగము నాటి చారిత్రకవిషయములు పెక్కుగ్రంథములనుండి గైకొని వ్రాసి

వఱలో నాంధ్రపత్రిక వారపత్రికలోను, ఉగాదిపత్రిక, భారతపత్రిక లలోను పెక్కు వ్యావరజముల బ్రకటించిరి. అందు బాధ్యులగు నకు సంబంధించినవ్యాసముల సీగ్రంథమున బ్రకటించిరి. భారతము ధర్మ సంస్కృతి యాంధ్ర, కుమా రాజులకాలమున విస్తరించి దేశ దేశలకు వ్యాపించినది. కాని క్రతుకలాపమున పశుహింసప్రధానమై జగుచ్చుకరముగనుండి దేశమున యశాంతి యతిశయించుటచే, నట్టి హింసను నిందింపుచు సంఘమున బాధమతము ప్రకాశింపజేయుట గావించినది. నాటినుండియు బాధమతము ఆర్యావర్తనీయను దాటి దేశాంతరముల విజయప్రసాన మొనరించినది. నాటినుండియు చైవా, బర్మా, టిబెట్టు మొదలగు దేశముల బాధమతమువ్యాప్తి నొంది జనాకర్షణీయమయినది. చీనా హిందూదేశములకుగల మతసంబంధ ముత్రిశాచీన మయినది. వాఙ్మిగల యనుబంధము, రాజగృహము, అమరావతి, నాగార్జున కొండ న్నాపలిరాజాధికములను గూర్చిన పెక్కువిషయము లీగ్రంథమున నాయావ్యాసముల వివరింపబడినవి. మఱియు పాచీన విద్యాసంస్థలు, నాటి విద్యావిధానము, నాలందాతత్వశిలా విద్యాలయములు, హిందూబాధ్యులగుముగలిగినమార్పులు, శైవనైష్ఠ్యమతములు, గ్రామ పరిపాలనా పద్ధతులనుగూర్చి పాచీనవిద్యాసంస్థలు, వృత్తివిధాన మనువ్యాసముల విపులముగ దెలుపబడినవి. పాచీన భారతదేశ చరిత్రము, సంస్కృతిని దెలియగోరువారికి గ్రంథమత్యంతోపయోగము. శ్రీలక్ష్మణరావు వీరభద్రరావుగారును తమగ్రంథముల రచించినయనంతరము హిందూదేశ చరిత్రవిమర్శనము మిక్కిలి విస్తరించినది. పెక్కు నూతనశాసనాదులు ప్రకటింపబడినవి. నమగ్రముగ నుండునటుల వారి హిందూమహమ్మదీయ మతముగముల సంస్కరించి ప్రకటించుట యోలేక నూతనగ్రంథము నాంధ్రభాషను రచించుటయో ముఖ్య వసరము. అందువిషయము శ్రీ శర్మగారు తమశక్తి సామర్థ్య

ములనుపయోగించి యాంధ్రభాషను సమగ్రభారతదేశ చరిత్రమును రచించి కృతకృత్యులగుదురని విశ్వసింపుచున్నాము. వెల రు 1-12-0

16. ఆంధ్రదేశచరిత్రసంగ్రహము (క్రీ-శ 1857 వఱకు) శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీ శర్మగారు 1947 సంవత్సరమున All India Radio మదరాసు కేంద్రమున జాంధ్రదేశచరిత్రమునుగూర్చి చేసిన వ్యసంగము లీ గ్రంథరూపమున వెలువడినవి. రేడియోవ్యసంగములగుటచే నివి సంగ్రహముగ ముఖ్య విషయములనుమాత్రమే తెలుపుచున్నవి. ఆంధ్రదేశచరిత్రమును విపులముగ శ్రీ శర్మగారివంటి సుప్రసిద్ధచారిత్రకవిశోధకులు మన కళాశాలావిద్యార్థుల కుపయోగముగ రచించి ప్రకటింపవలసియున్నది. ఈగ్రంథమున గల పండ్లొండు ప్రసంగములయందును సాతవాహన యుగము మొదలు కంపెనీ పరిపాలనాంతమువరకును గల యాంధ్రదేశ చరిత్రము సంగ్రహముగ వివరింపఁబడినది. ఈగ్రంథ ప్రాశస్త్యమును గమనించి విశ్వవిద్యాలయాధికారులు కళాశాలల దీనిని పఠనీయ గ్రంథముగ నిర్ణయింతురని కోరుచున్నాము. మనవిద్యార్థులు తమ దేశ చరిత్రాంశముల నెఱుగక యన్యదేశవృత్తాంతముల బఠింపుచుండుట నేటి విద్యావిభాన విమర్శకులకు సునిదితము- ప్రతియాంధ్రుడు సవశ్యముగ తనదేశచరిత్రము నభ్యసించవలయుననియు నందులకు సంగ్రహముగ సీగ్రంథమును, జడ్డిణదేశచరిత్రమునకు రంగస్వామి ఆయ్యంగారురచించిన Pre-mussulman India మొదలగు గ్రంథములు సవశ్యపఠనీయములనియు దలచుచున్నాము. వెల రు 1-8-0 మాత్రము ఆధునిక వాఙ్మయకుటీరము, పురశవాకమునకు వ్రాసిన దొరకును.

17. తెలుగుమొఱుగులు. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీ శాస్త్రిగారి విమర్శనములను సారస్వతసేవను గుర్తింపని యాంధ్ర సారస్వతాభిలాషులుండుట యీరుదు. పీరిదివరలో

కారణి, యాంధ్రభక్తిగ్రంథమునకు వర్తికలతోబాటుగా వ్రాసిన విమర్శక వ్యాసముల సీనంపుటమున ప్రకటింపబడిరి. ఆంధ్ర సారస్వతమునుగూర్చియు, ప్రాచీనాంధ్రభాషనుగూర్చియు వెళ్ళవ్యాసము లిందు. ప్రకటితములు ఆంధ్రభాషావికాసమును గూర్చివ్యాసములేగాక భాషాసంకల్పదాతుములను వివరించు అరసున్న గ్రంథగ్రంథము, అవి-ఇవి. ప్రథమావిభక్తి యాంధ్రభాషము మున్నగు అమూల్యవ్యాసము లిందుగలవు. ఆంధ్రభాషాసంస్కారమిందలి చివర వ్యాసము. శ్రీ శాస్త్రిగారునుప్రసిద్ధ విమర్శకులు ఈగ్రంథమునందు జర్పింపఁబడిన విషయములనుగూర్చి వివాదాభిప్రాయములు బుంధకమానవు. అయినను శ్రీ శాస్త్రిగారి యమూల్యభిప్రాయములు సత్కారణములను లనుటకు సందియములేదు. 'స్పర్ధయా వర్ధతే విద్యా' యనుపలుకభాషావిషయముల శుభాభివృద్ధిగారి నైజ్యమాపము దెలియుటశక్యము. లేదు పరిశోధనల సీగ్రంథరూపమున వెలువడిన శ్రీ శాస్త్రిగారి రాంధ్రభాషాపరిశోధకులకు మిక్కిలి యుపకార మొనర్చియున్నారు. వెల రు 2-0-0

ఆంధ్ర గ్రంథమాలా ప్రకాశకులకు వ్రాసిన దొరకును.

సీ. జక్షిణపవనరబు తనుగఁగఁముననూని

మతయాదలముమీఁది మరులుమానఁ

దివిచిపట్టిన లేతచివుళుల చాయకుఁ

గరతలంబులకాంతి వరములొసఁగఁ

గునుమనుల్ గోయుచో గోళ్ల మెఱుంగులు

తనిమొగ్గలకు గవుసెనియ లొసఁగఁ

బిలువంగఁజెలఁగెడు పలుకులు రాదకీ

రములకు నొజ్జతనములునేయఁ

గురులు నలులపిండు బెరయఁగ వనచుయూ

రముల గతులువేడ గమనలీల

ననఁగిపెనఁగి ప్రితి వనకేలి సలిపిరి

వనజముఖులువేడ్కఁ బనువునేము.

28

సీ. ధమ్మిల్లభారముల్ శక్తిపూవులఁతోడఁ

బాదిగోని వెన్నులఁబాలసి వేళి

నలికతలంబులఁ బాలుచు కుంతలములు

భుర్మజలంబులఁ గలసియంట

గన్లరదళముల కాంతిమిన్నక కొన్న

చెన్నునఁగనుగవ జేగుటింప

సోలెడు వల్లులఁబోలెడు మేనులఁ

బయ్యట గ్గాని ప్రస్ఫురింప

ఘనపయోధరముల కాళ్ళిరచర్పలు

గలఁగ నలనగతులు చెలువమొరదఁ

బువ్వుఁబోడులంతఁ బుష్పపచయకేలి

సోలివచ్చిరా నృపాలుకడకు.

29

మ. పరమై యొప్పెనలారు మానికెపు సోపానంబులం బ్రజ్వల
ద్వార వజ్రోపల సైకతంబులను సావర్ణ్యరవిందంబులన్
హరిసీలాసితవారిజంబులను జక్కాంగాదివాః పక్షివి
స్ఫురణంగల్లు సరోవరంబుగనియెన్ భూవల్లభుండయ్యెడన్. 30

కం. మొగములు విరిదమ్మలఁ గుచ
యుగములు కోకములఁజూడ్కు లుల్పలముల మం
దగతులు హంసలఁదోల న
రుగుగళిఁ జొచ్చిరిసతుల్ సరోవర మెలమిన్. 31

చం. కటివడఁకాడ నీల్ల నసికొను కరంబుల నక్కులింది పి
న్నట తరళంబుతోడ నయనద్యుతి భ్రూలతలందెఱ్ఱ నం
గుటములుమోడి నిక్కచును గొర్వించిన్నులచాయ మోముచ
క్కటి కెసగంగఁజొచ్చె నొక కామిని తోయదమండమిమ్ములన్. 32

తే. గీ. ఒలిమిరాహు సుధాంశు బింబంబువెఱచి
పాటఁగడుదాసి వెనుకొనుపగిది నొక్క
యెడ సఖులుగూడి చెలరేగి యాఁదుచోట
నీలవేణియు మొగమును నెలఁతకొప్పె. 33

తే. గీ. సతులు చల్లుఁ బోరాడుచో జలకణములు
నెఱికురులమీఁదనిండి కిక్కిరిసి చెలువ
మమరై గనుగొన నింద్రసీలములతోడఁ
గలఁజుంగుచ్చిన మా క్రికంబులును బోలె. 34

తే. గీ. కాలుఁగన్నులు ముద్దుమొగములుఁ దమకు
ననదృశప్రభావమునఁ జెల్వగుటఁజేసి
మునిఁగిమీలను దలలెత్తి వనరుహములఁ
దూలఁజదిరివనకేళివేళ సతులు. 35

తే. గీ. అలికలితపంకజము నొక్కయతివ దెచ్చి
చుట్టమగునట్టి వనితకుఁ జూపుటయును
తనకురులు మోము నెదుట నద్దంబులేక
తోఁచెననుచు నమ్మగ్గ యద్భుతముఁబొందె.

86

సీ. కేలిదెప్పుముసేసి కాళి లీలావతి
సీఁ దించుచును నొక్కయింతిడ సీ
చేయిచ్చి యిందు విచ్చేయుమంచును దన్వి
నడిపించుచును నొక్కవడఁతి నూది
ముదితఁజేకూడను ముత్తలాడుచు నొక్క
తరుణికి నిమ్ములఁ డమ్మయొనఁగి
రమణిపాపటఁ బుష్పరజముఁ బోయుచు నిదె
మిగిలెఁ గొమ్మని యొక్కమగువకిచ్చి
కదలఁబడినట్టు లొక్కతెఁ గాగలించి
ముంపుమునిగి నట్లొక్కతె మోవియాని
లలితనాయక కేలీవిలాస మమర
లీల జలకేలి సలిపె భూపాలసుతుఁడు.

37

సీ. కలయంగ నలఁదిన కన్తూరి పెల్లున
జలములనెల్లను గలఁగఁజేసి
కుచమండలంబుల కుంకుమచర్మల
సీరెల్లజేవులు సీరుసేసి
తనులిప్త సురభిచందన కర్దమంబున
వారి నెల్లఁ బులకవండుసేసి
మూలల నవపుష్పమాలికావితతుల
వనమెల్లఁదెట్టువఁ గొనఁగఁజేసి

యలక లలికవీధినఁటఁ గన్గవలఁగె
 పెలయఁ గామచిహ్న లెల్ల పెలయ
 నలరువాకు లయర జలకేలి సాలించి
 కొలను పెదలి రింతు లలనగతుల

38

ఆ. వె భూమినిండి మింటఁబూర్ణమై కరకట
 మకర మీనరాశి మహితమైన
 హరియశస్సునాభి మందుల తుంపున
 లనఁగఁ జక్కలొప్పె నాశనమున.

39

నీ. ధర వియోగులనెల్లఁ బరిమార్చఁబూని హృ
 ద్భవుఁడుగట్టిన వీరవట్టమనఁగ
 విరహులపై దండుపెడలుచో మదనున
 కెత్తివ కెజవురెల్లియనఁగ
 సరిత్రాపితులమీఁద గొలిపెమమరుకరి
 ఘృష్ణమంతాంకిత కుంభమఁగఁ
 జొత్తిల్లఁ జధికులనెత్తుటఁ దోఁగిన
 శంఖ ద్విషుచేతి చక్రమనఁగఁ
 దూరు కొండ తుట్టతునిమోదువున వేలు
 గొమ్మవలుదపూవు గొలకవోలెఁ
 గందుబెరసి రాగకాంతిదలిర్పంగ
 మన్వమొప్పుఁ బందమామనొడిచె.

40

తే. గీ. అమరు లమృతాభిలోపలి యమృతరసము
 వెండిచేరుల పటికంపుకుండఁగట్టి
 చేదుకొనియెదరోనాఁగ శీతరోచి
 మెల్ల మెల్ల న రుచులతో మిమ్మువ్రాఁకె.

41

తే. గీ. తనది రాగిల్లి ముక్తుడై తరతరంబు
నిర్మలత్వంబు బొందుచు నీరజారి
పరమయోగియుఁబోలె సత్పథమునందు
నడువఁగా జొచ్చెఁ గువలయానందమొసంగ.

42

తే. గీ. ఉదయరాగ మించుచక యుజ్జగిది
నిండుఁ జంద్రుఁడు గన్నులపండువయ్యె
ధావనానంతర సిద్ధిదాక్షిణ్య
రాజకుఁదాంత దంతవజ్రిములకాఁతి.

43

తే. గీ. కమలిని కాంత యెంతయుఁ గంది వంద
వారణీసక్తుడై వసువ్యయముచేసి
యరిగినట్లు సరాగియై యరిబరంబుఁ
దొఱఁగి పశ్చిమజలధిలో నుఱికె దరణి.

44

క. తరుణుండగు శీతలకరు
మరగి వియల్లక్షి తన్నుమూలి ముదుకడున్
ఖరకరుడును నని దొర్చిబ్బిన
కరణిన్ రవి పశ్చిమాదికడఁ గుంకెప్పచా.

45

చం. నలువగు రక్తి మించినమనంబున నుబ్బుచులాపుపుట్టి చెం
గలునవి కానవేళ మురుకంబు నటింపఁగఁ బువ్వుఁబోడి మొ
క్కలమునఁబేర్చి నాథు నధికారముఁ గైకొని కేలినల్పన
చ్చలమున సిగ్గుచాలమియుఁ జన్దవహారము లోలిఁ జెప్పగన్.

46

తే. గీ. వామవాసకమము చక్రవాళ కుధర
ధామతటము గోరాడుచోఁ దరులువిటిగి
కూలుటయు మింటి నెగ సెడు ధూళివోలెఁ
బల్మనెఱసంజ పడుమర పట్టుకొనుచు.

47

చం. అలరుల పాన్పులం దలిరుటాకులసెట్టల హర్ష్యవేదికా
 తలముల తీవెముండ్ల సికతాశయనంబుల మున్వియుక్తిమై
 నలందురివండు కందువల నప్పటికప్పటి కింపుఁ బెంపఁగో
 ర్కులు తనివారివేడ్కపడఁగూడిరి వేడుకతోడ దంపతుల. 48

చం. పలుచని చంద్రికారసము ప్రన్నని నున్ననితేటకొమ్ములుం
 గులతుదలందలిర్పు నెలకొమ్ములకాంతి పసిండినిగ్గుతోఁ
 గలపి యలంకివన్నెయిడి కాయజనిల్పిన రత్నపుత్రిక
 న్నలువ నజీవిఁజేసె నొకొనాఁ దగు నాతినిభాతి చూడ్కికిన్. 49

సీ. దశమైన చీకటి గుళియలుసేసి ప
 ద్వాననుం జాయువు వోసెననఁగఁ
 దొలుకారుమెఱుగులు కొలదికి వి
 రించి వాల్లనుల నూరించెననఁగఁ
 బంద్రికాసార మబ్జజాఁడు గట్టిగఁ బద
 నిడి యాణిపాణియుం బడసెననఁగఁ
 బాటించివిధిరాగ పరమాణువునఁ బల్ల
 వితమూర్తిగాగ నిర్మించెననఁగఁ
 బాలుచు నలులను మదనునమ్ములను ముత్తి
 యుముల విద్రుమవల్లిక నవహించుఁ
 దరుణియలకలుఁ జాడులు దశనములును
 నధరమును బ్రస్తుతింప నాయలవియ్యెల్లు. 50

చ. పరముఁడు కంధర స్థలముపై నిడివేడుక ముద్దులాడఁ గాఁ
 గరమున మాళిగంగయుదకంబులు మెల్పునఁబీల్చి యూడి శీ
 కరములు భూషణేందునకు (కారవ) తారకలీలఁ జేయు త
 త్కరివదనుండు మత్స్యత్రిఁ దాసుముఖస్థితితోడఁ దోడగున్. 51

చ. గొనయము తమ్మినూల్ చెఱుకఁగోల ధనుర్దత పూవు లమ్ములే
టును నొకమాటు తానతనుడున్ మును నుగ్రుజయించి జీవరా
శి నొడుచు టేమిచెప్పనని చేయునుతుల్ తగు మోహనప్రవ
ర్తన గల కాము దీపుత ముదంబున మీకిలఁగామసౌఖ్యముల్. 52

సీ. పరిణత ఫణిలతావత్త్రిబుఁ గదిసిన

చివురు నాఁ జెక్కఁగ జేయిచేర్చి

కందర్పు మదకరి కరముపై జక్కవ

లెఱఁగెనాఁ దొడఁ గుచ మిటియమోహి

దవనంబు పొరకలఁ గవిసిన మంచునాఁ

బలుచని చెమట మైఁ గలసి మెఱిసాఁ

గలువ రేకులు మాక్తికమాల సీనెడి ననాఁ

గన్నుల బాష్పంపుఁ గణములురలఁ

గీ. వేడినిట్టూర్పు గాడ్పులు విరహపహ్ని

శిఖలు ప్రబలంగ వలవఁతచింత నొగిలి

యేకతంబున్నదాని రాజేంద్రతనయుఁ

గనిరి లలికా గృహంబులో వనజముఖులు.

5

సీ. ప్రాణంబులెడల నభ్యాసంబు నేయు మా

ర్గంబన నీట్టూర్పు గాడ్పులెసఁగ

గవ్యకాలగ నేయి గ్రమ్ముకై వడిఁ గామ

శిఖఁ గ్రాఁగి మైదీగ చెమటవొడమ

మదమనమ్ములు నీరు పడగు పెట్టినక్రియ

వాలఁగన్నులు బాష్పవారి మునుఁగఁ

బగ లేదుటయు నెడఁబడు రభంగముచంద

మునుఁ జన్నులు ముఖోద్గమగ వడంకో

గీ. శ్రాణమెడలి నెఱపు వడి యొడలు
భూషణములతోడి పొత్తువిడిచి
లాతురైరి సఖులు లలతులు వాయని
ప్రాతఁలైరి ఏవధరాజ సుతకు.

54

సీ. మకరధ్వజుని విల్లు మనము వాయని నిడి
నమలింపుగాఁ జేయు నల్లఁజెఱకు
మదను బాణావళి మనము క్రుమ్ముళ్లవైఁ
బాలుపారఁ దుటిమెడు పుష్పచయము
మనసిజాతుని యెల్లి మనము వినోదార్థ
మై వచ్చి యాడెను మావిచిగురు
మరుతేరీహయములు మన యింద్రియలోఁ బ. జ
రంజులఁ బొరలు కీర్తవజంబు

గీ. తాననంగుఁ డట్టివాని యలంచుట
యేమి ? యతని కడిమియేమి ? యతని
బీరమేమి ? ధరణిఁ బిచ్చుక యలుకేమి
వాలగఁ ... .. నేమి వాలుగంటి ?

55

సీ. ఏపునఁ జెలరేఁగి యేయు మనోజన్ము
చెఱకువిల్ రెండుగా విడిచివైతుఁ
బలువలై పలుకు చిలకల నాలుకల ముల్లు
విఱచి యీరములలో పెడల నడఁతు
ముషమున మ్రోయుతుమ్మెడలఁ జరవక లతాం
తములలో మునుగంగ (నిమురింతుఁ)
దగులమై వీలెంచు డక్షిణాశాగంధ
వహు మహాహీంద్రుని వాతద్రోతు

గీ. నేటికులికదు నాయట్టి బోటికలుగ
వెలఁచి ! నీమదిలోపల వెఱవకుండు
మమ్ము ! ధైర్యంబు వడలకుమమ్ము యెందుఁ
గ తలము గల్గుమనీకఁ గలదెబ్బాధ.

56

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

1947—48

నర్వజిత్యం వత్సర ఆయవ్యయ
పట్టిక .

న ర్వ జి త్స ం వ త్స ర ము .

ఆ య వ్య య ప ట్టి క 1947-48.

ఆ యము.	మొత్తము.
1. సంవత్సరాది నిలువ	394- 4-8
2. బ్యాంకింగ్:-	651- 6-0
బాంబేలివారి వార్ బాండ్ మిద	399-0-0
వేంకటగిరివారి గవర్నమెంటుపత్రిక	252-2-0
సేవింగ్స్ బ్యాంకింగ్	0-4-0
	<hr/> 651-6-0 <hr/>
3. పత్రిక చందాలు	173- 0-0
4. ఇతర జమలు	2-13-3
5. పుస్తక విక్రయము	1580- 8-9
	<hr/> 2802- 0-8 <hr/>
వ్యయము	మొత్తము.
1. ఉద్యోగుల జీతములు	1832- 0-0
2. ఉద్యోగుల ప్రయాణ వ్యయము	9- 0-0
3. పత్రిక కుకాగితము	75- 4-0
4. పత్రిక ముద్రణము	255- 0-0
5. చిల్లర బైండింగు	51-18-0
6. నిఘంటు బైండింగు	620- 5-0
7. పత్రికలకు చందాలు	48- 6-0
8. కొనిన పుస్తకములు	206-11-8
9. పోస్టు వ్యయము	24-12-6
10. సాదరు	108- 4-0
11. సంవత్సరాంతమున నిలువ	70-8-11
	<hr/> 2802-0-8 <hr/>

పుస్తకవిక్రయము.

1. విప్రనారాయణ చరిత్రము	5- 8-3
2. జైమినిభారతము	10-13-9
3. యుద్ధమల్లుని బెజ వాడ శిలాశాసనము	7- 4-8
4 జ్యోతిశ్శాస్త్ర సారము	2- 5-6
5. వర్వేశ్వరశతకము	0- 8-3
6. కావ్యాలంకార చూడామణి	1- 5-0
7. ఆకారాద్యమూర్తిత గ్రంథసూచిక	0-13-9
8 ప్రాకృతభాషోత్పత్తి	1- 6-6
9. శివతత్వపారము	1-15-6
10. చంద్రభాను చరి త్రము	8- 2-3
11. ఆర్యభాషావిభా గము	1. 6-0
12 హాస్యరంగవంతు	0- 7-0
13 మున్నూరుదాసనిలాస నాటకము	0- 8-0
14. కాళిందీకన్యాపరి ణయము 1	6- 4-0
15. డిటా 11 భా	3- 8-9
16. ఆంధ్రధాతుమాల	6-13-6
17. శాసనపద్యమంజరి 1 భా	10- 8-3
18. డిటా 11 భా	0-14-0

19. శతకసముచ్చ యము 1	2- 9-9
20. డిటా 11	2- 2-6
21. పరివర్తుస్తకభాండా గారము 11 భా	1-11-9
22. డిటా 111	0-14-0
23. సూత్రాంధ్రవ్యాకర ణము	2-11-9
24. రసాభరణము	4- 0-9
25 ఆంధ్రశబ్దదంతా మణి	8- 7-9
26 షోడిశకుమారచరి త్రము	4- 0-8
27. హాసపంచేశము	0- 7-3
28 రాయవాచకము	2- 4-0
29 సింహాసనద్వాత్రిం శిక 1 భా	5- 3-9
30. డిటా 11 భా	5- 3-9
31. నిఘంటుచరిత్రము	0-11-3
32. ఆంధ్రకౌముది	2- 9-9
33 బాలభారతము	1-15-6
34. Dravidian Lexicography 1-	3-0
35. Defence of literary Telugu 1-	6-0
36. చాటుధారాచమ త్కారసారః	1- 6-9
37. సాంబోసాఖ్యానము	8- 0-8

38. రసార్ణవాలంకారము	1-18-0	46. కావ్యాలంకారమాదా	
39. కవిజనోజ్జీవనిసమస్యలు	1- 2-6	వనిచితకళనములు	1-12-0
40. రఘునాథరామాయణము	8- 2-0	47. సీతారామచరిత్రము	4-18-0
41. రజతోత్సవసంపుటము	7- 0-9	48. శత్రురరామచరితము	
42. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్వ్యుత్పత్తిచరితము	1- 5-0	తము	17-11-3
43. ఆరవదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	1- 9-6	49. ఆమరుకము	4- 7-3
44. లక్షణాచారసంగ్రహము	0-15-0	50. ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయవికాసవైఖరి	4-10-0
45. లౌకికస్వామివివరణము	0- 7-3	51. శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రవిభు-లుపు 1 వ భాగము	378-14-6
		52. డిటా 2	299- 1-3
		53. డిటా 3	312- 1-3
		54. డిటా 4	325- 9-0
			<hr/>
			1494- 0-9
			<hr/>

కిరొంది రాఘవాచార్యులు,
 వింజనూరి వెంకన్నపంతులు,
 కార్యదర్శులు.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

1948-49

సర్వధారినంవత్సర ఆయవ్యయ

పట్టిక .

సర్వధారి సంవత్సరము (1948-49)

ఆ య వ్య య ప ట్టి క.

అయము.

మొత్తము.

1. సంవత్సరాది నిలువ

70- 8-11

2. బ్యాంకివడ్డీ

శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజు రు-అ పై

వారిపత్రములవలన 899-0-0

శ్రీ వేంకటగిరిమహారా 196-0-0

జువారిపత్రములవలన

సేవింగ్సు బ్యాంకివడ్డీ 0-8-0

595-8-0 595- 3- 0

3. పత్రికచందాలు

64- 8-0

4. చిల్లరజమలు

1- 6-9

5. వుస్తకవిక్రయము

1298-11-6

6 చేబదుళ్లు

200- 0-0

మొత్తము 2230- 6-2

1. ఉద్యోగులజీతములు

871- 8-0

2. ఉద్యోగుల కుటుంబవ్యయములు

30- 0-0

3. పత్రికకుకాగితము

86-11-9

4. పత్రికముద్రణము

153- 0-0

5 చిల్లర బైండింగు

30- 4-0

6. నిఘంటు బైండింగు

380- 4-0

7. పత్రికలకుచందాలు

87-14-0

8. కొనిన వుస్తకములు

114- 1-6

9, పోస్టువ్యయములు

21-15-0

10. చేబదుళ్లుతీర్చినవి

255- 8-0

11. సాదరు

11- 9-9

12. సంవత్సరాంతమున నిలువ

238-10-2

మొత్తము 2230- 6-2

పుస్తకవిక్రయము. 1948-49 వర్షభారసంవత్సరము.

వివరము.	మొత్తము.
1. విప్రనారాయణచరిత్రము	3-14-0
2. జై మిసిభారతము	8- 4-6
3. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	14- 1-9
4. సర్వేశ్వరశతకము	0- 6-0
5. కావ్యాలంకార చూడామణి	1-15-0
6. ప్రాకృతభాషోత్పత్తి	1- 8-0
7. శివతత్వసారము	3- 8-0
8. చంద్రభానుచరిత్రము	4- 8-0
9. శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	0-12-0
10. ఆర్యభాషావిభాగము	2-12-0
11. హాస్యరంగములు	0- 8-0
12. నారసింహపురాణము	2- 0-8
13. మున్నూరుదాసవిలాసనాటకము	1-14-8
14. కాళిందీకన్యాపరిణయము 1 భాగము	5- 8-0
15. డిటా 2 ,,	1- 7-0
16. రెడ్లనాటిరెండు శాసనములు	0- 8-0
17. ఆంధ్రభానుమాల	1- 8-0
18. శాసనపద్యమంజరి 1 భాగము	28-15-6
19. డిటా 2 ,,	1-15-0
20. సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము	0- 8-0
21. రసాభరణము	1- 0-0
22. షోడశకుమార చరిత్రము	3- 4-0
23. సింహాసనద్వాత్రింశిక 1 భాగము	2- 8-0

92-12-8

పుస్తకవిక్రయము, 1948-49 సర్వధారిసంవత్సరము.

వివరము.

మొత్తము.

		రూ॥
	భా॥	92-12-3
24. సింహాసనద్వాత్రింశిక 2 భాగము		2- 3-0
25. ఆంధ్రకాముది		1- 8-0
26. బాలభారతము		0-12-3
27. Dravidian Lexicography		0- 4-0
28. సాంబోపాఖ్యానము		4-10-0
29. కవిజనోజ్జ్వలసమస్యలు		0- 8-0
30. రఘునాథతామ్రాయణము		0- 7-0
31. రజతోత్సవసంపుటము		11- 0-0
32. ఆరవ దేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము		0- 4-0
33. లక్షణసారసంగ్రహము		0- 8-0
34. లౌకికన్యాయవివరణములు		2- 4-0
35. ఉత్తరరామచరితము		1- 0-0
36. ఆమరుకము		2- 0-0
37. చంపూరామాయణము		1- 0-0
38. ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ వికాసవైఖరి		2- 0-0
39. శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రసంపుటపు 1 భాగము		349- 4-0
40. డిటా	2 ,,	270-12-0
41. డిటా	3 ,,	277- 8-6
42. డిటా	4 ,,	277- 8-6
43. విడిసంచికలు		0-10-0

1298-11-6

కొంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్నపంతులు,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరివత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు శేంకటమూరమహాపతి మూర్యారావు బహద్దరవారు
పితృతరము మహారాజావారు, పరివచ్యావర్తకాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ శేంకటంబి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొమ్మిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజ్ శేంకటంబి బహద్దరవారు, ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

కార్యదర్శులు.

కొంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. వి., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. వి., (సహాయకాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ నివాస్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి మూర్యనారాయణమూర్తిశాయుడుగారు,

(కోకాధ్యక్షులు.)

, పిల్లారిశెట్టి రంగప్రసాదరావుశాయుడుగారు.

,, కోకా శివనాథకాశ్రిగారు

,, కొమ్మిరెడ్డి శేకరరామమూర్తిశాయుడుగారు, బి. ఏ

,, వెంకటేశరామప్రసాదుగారు.

,, నిమగ్నమూర్తి శేంకటరావుగారు, ఎం. వి.

,, ఏలేశ్వరపు శేంకటమణుడురావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

,, ప్రతిపాదితభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

,, కుందూరి శుక్లవర్మగారు, బి. ఏ.

,, శేకరపు రామరాజుగారు.

,, శేకుల శ్రీరామచంద్రగిరిగారు, పట్టాభిగృహప్రభువిద్యాలయ

,, వెంకటాచల మూర్యనారాయణకాశ్రిగారు.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.

చతుర్థ సంపుటము.

శ్రీ సీతాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ పైజా 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిగ్గముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున లకారము మొదలు, జ్ఞకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'స' వఱకుగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల సుత్తమమైనది. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషవైద్యము పట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు.

